

הרב בצלאל דבליצקי

בני ברק

רבי יחזקאל ברשטיין זצ"ל בעל 'דברי יחזקאל'

תולדותיהם של צדיקים הם מעשיהם. מעשיו של ר' יחזקאל הם תלמידיו הגדולים וספרו הכביר 'דברי יחזקאל', אך עכ"ז, ליתן שם ושארית לגאון קדוש זה ולהיות בעל השמועה עומד לנגד עיני כל המון לומדי ספרו, אמרנו לרשום מעט מהידוע לנו מתולדות אותו רב רבנן, גאון צדיק וקדוש, בחייו ואף כי במותו¹.

* * *

הגאון רבי יחזקאל² ברשטיין נולד בשנת תרמ"ט³ בטרעסטינא אשר במחוז ביאליסטוק, לאביו הר"ר צבי הירש. כמנהג הימים ההם, כונה על שמה של עיירת הולדתו: ר' חצק"ל טרעסטינער⁴.

בהיותו נער עול ימים גלה למקום תורה, ושנים רבות לא התראה עוד עם הוריו. כחצי יובל לאחר מכן פרצה מלחמת העולם הראשונה, שבסופה נסגר הגבול בין מדינות פולין לליטא, ופולין נגסה הרבה בשטחה של ליטא. עקב כך, משפחות רבות נקרעו אלו מאלו. המפגש בין ר' יחזקאל שישב בליטא למשפחתו שמקום מושבה נכלל במדינת פולין, לא היה אפשרי עוד. אכן פעם אחת נוספת בלבד, פגש ר' יחזקאל בהוריו. היה זה בעריו"כ באחד מבתי הקברות ששכנו על גבול ליטא פולין. השלטונות היו מתירים אז כניסה המונית לבית הקברות, דבר שהיה מנוצל לפגישת קרובים. היתה זו פגישתם האחרונה של ר' יחזקאל והוריו⁵.

- 1 עניינים משפחתיים הבאים במאמר שלא צוין מקורם, כמו גם ציטוטים מתוך מכתבים משפחתיים, הם משיחה עם נכדת הגר"י, הגברת נימה יעל קריגר תחי' ומתוך צרור המכתבים אשר ברשותה.
- 2 בכמה מכתבים המצויים עמנו, כמו גם בהזמנתו לחתונתו, נוסף לר' יחזקאל שם משה. אך לימים, וכן בשער ספרו, נשמט שם זה.
- 3 ר"א אשרי (ממעמקים, ח"ה, 'שמות הרבנים וכו' ממדינת ליטא שנהרגו על קדוש השם הי"ד'), נוקב בשנת תרמ"ד, אבל ע"פ המשפחה היה ר' יחזקאל במותו בן חמישים ושתים שנה, וא"כ נולד בתרמ"ט או בתר"נ.
- 4 בספרו דברי יחזקאל (סי' כ"ג אות ו') כותב הגר"י: 'ואם כנים אנו דגם דעת התוס' דרשות אינו פוטר בתורת קלב"מ אפשר ליישב קושיא אחת שכתב לי מכבר הגאון מוהר"ר בנימין בישקא זללה"ה אב"ד טרעסטינא בתוך מו"מ של הלכה'. ומסתבר שהכירו מעיירת הולדתו.
- 5 עיירה אחת כזו היתה ידועה כמקום מפגש והיא לינגמייאן שבמחוז אוטיאן. וכך נרשם עליה בספר יהדות ליטא (ח"ג, תשכ"ז עמ' 322): לינגמייאן. נמצאת על גבול פולין, בשנים שבגבול ליטא פולין היה סגור התפרסמה כמקום פגישת יהודים משני עברי הגבול, בתשעה באב ובצום גדליה הותר ליהודים משני עברי הגבול לבקר בבית הקברות במקום ואז היו המוני יהודים באים מפולין להתראות עם קרוביהם בליטא 1938 אסרה ממשלת ליטא ביקורים אלה.

מגדולי סלבודקא – תקופת ישיבת כנסת ישראל

בשנת תרס"ח נכנס רבינו ללמוד בישיבת סלבודקא ונודע כמצוינים שבה, מנאמני רוחו של האלטער מסלבודקא, אביר הרועים הגרנ"צ פינקל. וכבר מרגלא בפומיה דהגאון ר' יעקב קמנצקי זצ"ל, בתארו את ישיבת סלבודקא, כי שנת תרס"ח היתה השנה הפוריה ביותר בסלבודקא משום שנצטרפו אליה שלשה אריות, והם: ר' ראובן מינסקער (ה"ה הגר"ר גרוזובסקי), ר' חצקל טרעסטינער, ור' דניאל סידרער (הוא הקדוש הגאון ר' דניאל מובשוביץ יליד סידרא ולימים ראש הת"ת דקעלם).⁶

בסלבודקא נודע ר' יחזקאל גם בתרומת מידותיו הנאצלות. הגה"צ ר' מאיר חדש, מנהלן הרוחני של ישיבות חברון ועטרת ישראל, היה נושא על לבו כל ימיו זכרון מאותם ימים ראשונים שבא לחסות בצל הישיבה כנסת ישראל דסלבודקא ועוד לא מלאו לו שלוש עשרה שנה. ליל שבת היה, ונפשו של הילד מאיר פאריצ'ער נתמלאה געגועים עזים לבית הוריו, עד שנדדה שינה מעיניו ורגליו הוליכוהו לבית המדרש. שם מצא את 'חצקעל טרעסטינער' עומד על משמרתו בשקידתו הגדולה, לא ייעף ולא ייגע. ר' יחזקאל, אשר בנפשו העדינה הבחין מיד ביסורי נפשו של הנער, ניגש אליו ודיבר רכות אל ליבו כי אף הוא בחלומו נטרד ביסורים אלו, שכן, כאמור מעלה, עוד בהיותו נער גלה מביתו, ואעפ"כ לבסוף הצליח להתגבר על געגועיו. כך השיב את רוחו הנדכאה של הנער, עד שר' מאיר היה מרגיש כל ימיו שאת נפשו הוא חייב לו.⁷

בזמן ההוא היה ר' יחזקאל מקבל תורה גם מפי הגאון ר' ברוך בער זצ"ל, ראש הישיבה השכנה 'כנסת בית יצחק'. הגרב"ב, שחשש מפגיעה בכבוד ראשי ישיבת כנסת ישראל, לא התיר השתתפות תלמידים שלא מבני הישיבה בשיעורו. אך דבר זה לא מנע מאחדים מבחירי ישיבת כנס"י – מכללם ר' יחזקאל – לעמוד דרך קבע מחוץ לבית המדרש ולהאזין משם לשיעורי הגרב"ב. אחר זמן, כאשר ראשי הישיבה של כנסת ישראל גילו דעתם שאין להם כל הקפדה ע"כ, הסכים הגרב"ב לקבלם אל שיעורו, והיה משתבח בהם עד שראה בהם תלמידיו.⁸

6 מרשימות הרה"ג ר' נתן קמנצקי שליט"א נר' דניאל מובשוביץ היה ראשית קניינו בסלבודקא, הסבא הגרנצ"פ היה שוהה בחדשי הקיץ בעיירת הולדתו סידרא הסמוכה לגרודנא, ולומד שם בחברותא עם רב העיירה הגה"צ רבי משה גרשון מובשוביץ אביו של ר' דניאל (ראה עליו ועל ידידותו עם הסבא, בספר הח"ח ופעלו, ח"א עמ' ס"ח). לאחר שלמד בסלבודקא עבר ר' דניאל לקלם. השנה המדויקת בה עבר לא נתבררה לי, אכן בשנת תרס"ז ודאי היה כבר בקלם, וכמה מכתבים שלו מתקופה זו נדפסו בספר כתבי הסבא מקלם ח"ב עמ' תקצ"ז ועוד, כך שיש לברר דיוק שמועה זו.

7 ע"פ בתו הרבנית שולמית אורחי בספרה המשגיח ר' מאיר (ירושלים תשס"א, עמ' 29).

8 הרב הדומה למלאך (קצות דרכיו של מרן רבי ברוך דוב לייבאוויץ, ירושלים תשס"ה עמ' 32). וראה לקמן הערה 91 שרגלים לדבר שקבל תורה גם מפי הגאון מטאווריג. אגב במכתבו של ר' יחזקאל הבא לקמן (ליד הערה 11) משנת תרע"ג, הוא מספר לש"ב כי בניגוד לימים הראשונים בהם נשבה ב'כנסת בית יצחק' רוח שלילית נגד 'כנסת ישראל' ואווירת המוסר השוררת בה, הרי שעתה אזהנים כרויות לנעשה בישיבה. ואלו דבריו שם (תרגום מידיש): '...ואם נשתמש בסגנונכם, שהכל מתקדם, ובכן גם הישיבה "כנסת בית יצחק" הולכת קדימה, ועתה מצויים שם הבחורים החשובים ביותר, שיש להם דעה שונה

הד מן הזמן ההוא המלמד על מעמדו של ר' יחזקאל בישיבה מוצאים אנו בכתבי הגאון ר' אברהם אליהו קפלן⁹, שרשם מחידו"ת של ר' יחזקאל ונו"נ בדבריו. במאמרו בהלכות כלים, העוסק בסוגית סככה בחצין זכרים¹⁰, מביא הגרא"א בתו"ד: '...וכתב מר יחזקאל ברשטיין נ"י וכו' על כן תירץ הרי"ב וכו', אבל אחר שעיינתי ראיתי שא"א לומר כן וכו'.

בא לידנו מכתב אחד יקר ערך, אותו כתב ר' יחזקאל בבחרותו בתקופת סלבודקה (יום חמישי וירא תרע"ג) לשאר בשרו שנתרחק מעולמה של תורה והביט על חיי הישיבה ברוח מסויגת. ר' יחזקאל מאריך לתאר בפניו מהותה של תורה ויופי חיי הישיבה. לפנינו קטע אחד מתוך מכתב ארוך זה, המסביר תפיסת לימוד 'תורה לשמה' במשנת סלבודקה¹¹:

'...להשיב על שאלתכם האם למדתי תורה לשמה, אני יכול לענות לכם שאכן אני לומד תורה לשמה. אני מבין את המשמעות של תורה לשמה לא כמוכם ואולי עוד רבים אחרים, הסוברים שזו מצוה שילמדו לשם מצוה. כלומר, לפני שמתיישבים ללמוד יאמרו [במקור: "אָפּ זאגען" – אמירה שיש להוציא מהפה ולהיפטר ממנה] "לשם יחוד וכו'". אצלי לימוד כזה אינו יותר מאשר מצוה יבשה, אפילו אם יזהרו בזה. ובזה אכן לא נזהרתי. כלומר, לא אמרתי שום לשם יחוד. אבל אני משער שהשקפתי בענין זה טובה ממאה "לשם יחוד"ים, היות שאני מבין במשמעות של תורה לשמה דבר שונה לחלוטין והוא: התמסרות גדולה לכל ההרגשים הנאים, הטובים והנעלים של התורה. ומכיון שאת הבעלות על ההרגשים של התורה אי אפשר לקבל רק מתוך לימוד של שור שנגח את הפרה, אלא צריכים להעמיק מחשבה בזה ולראות כיצד הגאונים שלנו נהגו וללמוד מהם, הרמב"ם וכל ספריו, וכן הכוזרי, עיקרים, חובת הלבבות, מסילת ישרים ועוד רבים אחרים. שאת כל זה צריכים ללמוד בעניין לא פחות מאשר הלכה, וזה צריך לתפוס הרבה זמן והרבה מחשבה.

ולכל זה צריכים גם את הלב. מפני שאם הלב יעמוד מן הצד, יישארו כל ההרגשים הנעלים והנאים רק על הנייר, כמו החוקה של רוסיה. והאדם ימשיך לעשות כפי שעשה, לפני שידע מהכל. אולי בשיפורים קטנים, שיש לזה ערך מועט מאוד, מפני שהחיים חזקים מן השכל. אך כשרוצים שגם כל מה שעל 'הנייר' יחדור עמוק ללב

לחלוטין על הישיבה שלנו, הם באים לעתים קרובות מאוד לשמוע את הדיבורים החשובים שמדוברים כאן והם מתעניינים מאוד בזה. גם לי יצא כמה פעמים לדבר עמם אודות הדבר הזה, והם כבר אינם מחזיקים בדיעה של פעם שזה רק חנופה עם פוליטיקה שקרית. אלא הם שומעים זאת בעניין רב, כפי שצריך להתייחס לדבר שכזה, שהרי אצלנו היהודים זו אכן שאלת חיים.

9 סיפר הגאון ר' אליהו קושלבסקי בשם רבו ר' יחזקאל, כי כאשר הציגו בפני הגר"ח סולובייצ'יק את ר' אברהם אליהו קפלן, קם ר' חיים ואמר בהתפעלות: ר' אברהם אליהו [אביו של ר' אברהם אליהו קפלן, שנפטר קודם לידת בנו הקרוי ע"ש] הניח אחריו בן! – מרשימות הרה"ג ר"נ קמנצקי שליט"א.

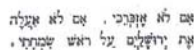
10 סוכה יב, ב. נדפס לראשונה בדברי תלמוד (ירושלים תשי"ח, עמ' שלו), ושוב נדפס במבחר כתבים (ירושלים תשס"ו, עמ' 332).

11 המכתב במקורו נכתב בשפת היידיש. בתרגומו לעברית, נמר ריחו המקורי של הדברים, ועדיין ראויים הם הדברים לבוא בדפוס.

וכדבר הזה עושים אנחנו, כלומר, אנו מתמסרים לזה בעניין לא פחות מאשר לכל האירועים שמתרחשים בחיים. וביתר דיוק, בעניין רב יותר, מפני שהרי רק זה הוא העיקר, להרגיש את כל ההרגשים הנעלים הללו. רק זהו הדבר החשוב ביותר בחיים, וועיז' פועלים להביא מהנייר אל תוך הלב. כדי שיוכלו אחר כך לצאת אל שטף החיים ושיוכלו לקיים את כל זה, מבלי הבט באיזה מצב יהיו ובאיזה סוג חיים יהיו, חייבים להחזיק בהרגשים יקרים, נעלים ועדינים אלו, ושהחיים לא ידחקו את זה הצדה, אלא להתאים את החיים לכל זה. זו תורה לשמה, אף שללא "לשם יחוד".

מרב״ץ תורה ב״אב״ל

ביום י"ב סיון תרע"ג, בא ר' יחזקאל בברית הנישואין, עם אשתו הרבנית שפרה בת ר' אבא ראובן אס, מאנשי ואביליניק, איש אמיד במושגי הימים ההם. לאחר חתונתו קבע ר' יחזקאל את מקום מגוריו בוואביליניק כשהוא סמוך על שולחן חותנו. אכן ימי שלווה לא ארכו. בשלהי שנת תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה. תבל רגזה ותרעש הארץ, קהילות נעקרו, מוסדות התורה נסגרו והבחורים שבו לביתם. ספסלי בית המדרש בוואביליניק התמלאו בתלמידים שהתקבצו ללמוד יחדיו, ואף מגידי שיעורים מצאו להם: הגאון רבי יהודה ליב

כִּי יָשׁוּבוּ מֵאֶרֶץ אוּר

מִתְפַּבְּדִים לִבְנֹשׁ אֶת קְרוֹבוֹתֵם וּמִדְּשֵׁיתֵם לְטֹאף לֹאִים
שְׂמֻחַת נִשְׁאוֹ ב' הָאָה מ' דָּת

ל פ כ ו

עִם כִּי

כִּי יָשׁוּבוּ מֵאֶרֶץ אוּר

אשר תהי' אי' למזוט בשעה צלחה ביום 21 לחורש
הרשום 1890 בקשמות הצאצאים נשיב להם פנמולם,
הדפסה בשעה... בעיר סובבול-קיי... בבית ספר רטנוליה/סולר
מלגה אדריק : Paozbummum Army

פארער¹² ור' יחזקאל. בין הנערים אשר שהו בקיבוץ בחורים זה היה הגאון ר' אלעזר מנחם מן שך זצ"ל, יליד העיירה, וככל שומעי לקחו של ר' יחזקאל כל השנים, היתה דמותו של ר' יחזקאל על ליבו תמיד. על תקופת שהותו במחיצת ר' יחזקאל והשפעתה עליו כל הימים מצאנו דברים בספר תולדותיו¹³:

"משנתקבצה לה ישיבת וואבילניק בבית המדרש, נזדמן לשם אחד מגאוני התורה, רבי יחזקאל ברשטיין זצ"ל מחבר הספר הנודע דברי יחזקאל. בצוק העיתים בא לשהות בצל קורתו של חמיו שהיה תושב וואבילניק¹⁴.

מיום שהפכה קבוצת הבחורים לישיבה זוטא, החל אף הוא למסור בפניהם שיעורים בעיון. לא היה קץ לנחת רוחו של הנער הוואלבוניקער. שוב יכול היה לשאוב מלא חופניים של תורה מענקי רוח, לשאת ולתת עמהם בדברי תורה. כמובן, הנער שם אזנו כאפרכסת לשמוע מדבריהם של מגידי השיעורים ותורתם נשמרה בקרבו. עדות חיה לאותה תקופה מוצאים אנו בספר אבי עזרי¹⁵ בו מובא פשט בדברי הר"י מיגאש במסכת שבועות בדין המשביע עדי קנס, תוך הדגשת דבר בשם אומרו: '...והנה זה רבות בשנים שמעתי בזה ישוב נכון ממו"ר הגאון הקדוש רבי יחזקאל ברשטיין זצוק"ל.

'רבות בשנים' היא תקופה של ארבעים שנה ויותר מאז שמע מרן זצ"ל את הדברים ועד שהדפיסם עלי ספר, ועם זאת היה מרן זצ"ל נהוג לומר: 'השיעור של הדברי יחזקאל על הר"י מיגאש עומד למול עיני כמו חי'. ופעם כשתלמיד צעיר הקשה בפניו קושיא חמורה אמר לו, 'עצום עינך, חשב את מספר שנותיך והכפילהו בשלוש, ובכן את קושייתך זו שמעתי לפני כששים שנה מר' יחזקאל ברשטיין'. וכאשר באחד הימים פסע מרן זצ"ל בהיכלה של פוניבז' שבבני ברק, בינות לטורי הספסלים, אל מקומו שבכותל המזרח, הבחין בדרכו בתלמיד שמסיים לעיין בספר דברי יחזקאל ומניחו למשמרת על הסטנדער, פנה אליו מרן זצוק"ל וביקש את רשותו לקחת את הספר, הגביה את הספר ואמץ אל ליבו בחום ואמר בערגה 'הוא היה הרבי שלי...!'

ואכן לא אחת היה הגרא"מ מתבטא בלשונות כיו"ב על ר' יחזקאל, וקורא עליו: מין רבי! והיה מעלה זכרונות מנעימות שיחות הלימוד הרבות, 'רעדן אין לערנן', שהיו לו עם ר' יחזקאל בימי הרת עולם ההם¹⁶.

12 תלמיד מובהק לרבותינו הגר"ח מבריסק והגר"ש שקופ, חתנו של הרב דמתא ר' דוד בן ציון גפן. בתרפ"ד היגר לארה"ב ושם כיהן כרב ור"מ. לעת האחרונה פורסמו חילופי מכתבים בינו לבין הגר"מ גיפטר (מילי דאגרות, ליקווד תשס"ה, ובראשו מבוא קצר לתולדותיו) ומקצה גדולתו ניכר משם.

13 'מרן הרב שך' (ב"ב תשס"ו, עמודים 80-81).

14 כאמור לעיל, ר' יחזקאל קבע את מקומו שם בסמיכות לבית חמיו ולא בא שם לרגלי המלחמה.

15 קמא הלכות גניבה פ"ג הלכה ח-ט. יש לציין כי באבי עזרי פ"א מעדות ה"א כתב מרן זצ"ל "שמעתי זה רבות בשנים מגדול אחד", ולפי עדות תלמידו רבי איתמר גרבוז אמר לו מרן זצ"ל שהכונה לבעל הדברי יחזקאל זצ"ל – מתוך הספר הנ"ל.

16 מפי הגר"י דייויד שליט"א ששמע ממנו.

תקופת קרמנצ'וג וקרילאוו

כעבור זמן קצר הגלו הכובשים הרוסים את כל יהודי ליטא מזרחה לתוך רוסיה. ר' יחזקאל נסע לקרמנצ'וג שם שהה קיבוץ תלמידי סלבודקא, ואילו אשתו ובתו הקטנה יחד עם כל משפחתה נסעו למקום אחר. עם סיום המלחמה בשנת תרע"ז, בחזרתם לוואבויילניק, מצאו את העיירה כולה חרבה ובכלל זה את ביתם. אב המשפחה, חמיו של ר' יחזקאל, נעלם בערבות רוסיה ולא נודעו עוד עקבותיו. מני אז, כאשר נשבר מטה לחמו, לא יכול עוד ר' יחזקאל לשהות בוואבויילניק.

בין השנים תרע"ח לתרפ"ב היה ר' יחזקאל ר"מ בישיבה שנוסדה בקרילוב אשר במחוז חארסון. אין בידנו פרטים רבים על תקופה זו. בספר תולדות אנשי שם (נ"י תש"י) בערכו של הרב ר' אברהם ליב שור נכתב בין היתר: '...נתקבל לאב"ד קרילאוו (פלך חארסון) ויסד ישיבה (סניף לסלבודקה) והיה ר"מ שלה מתרע"ח עד תרפ"ב יחד עם הגאון ר' יחזקאל בערענשטיין שהי' אח"כ ר"מ בישיבת אור ישראל בסלבודקה ונהרג ע"י הנאצים הי"ד'. גם תלמידו של ר' יחזקאל, ר' אפרים אשרי¹⁷, מוסיף לתארו: ר"מ בקרילאוו.

מתקופת קרילוב ידועים לנו מספר תלמידים. מהם, הרה"ג ר' הילל פאליי¹⁸ וגיסו הגאון רא"ז גרבוז מח"ס הר אפרים. וכך נרשם על האחרון:

'נפשו של הנער הצעיר דבקה בתורה כשהוא מתאבק בעפר רגליו של ראש הישיבה דקרילוב הגאון רבי יחזקאל ברשטיין מטרסטינא בעל דברי יחזקאל, שהיה פדגוג אומן בהרבצת תורה. אף הוא ראה בבעל 'דברי יחזקאל' את רבו המובהק שהעמידו על דרכי התורה, ומאז לימודו בקרילוב לא ניתק את קשריו עמו כשחליפת מכתבים בדברי תורה מקשרת ביניהם שנים ארוכות עד לחורבן יהדות אירופה אז נתעלה רבי יחזקאל ובני משפחתו במעלות קדושים וטהורים'.¹⁹

המוסד הגדול אחד המיוחד בתבל' – תקופת כולל בית ישראל סלבודקא

בתרפ"ב שב ר' יחזקאל לכור מחצבתו, סלבודקא. רגלים לדבר שהישיבה בקרילוב שברוסיה התחסלה בעקבות רדיפות הסובייטים נגד מוסדות התורה, שהתעצמו אז ביותר. זמן מה שהה ר'

17 לעיל הערה 3.

18 על ר' הלל פאלי, בספר ר' הירש (תולדות חייו של מורנו הרב צבי זאב פאליי זצ"ל, ב"ב תשס"ח עמ' 85). שם נמסר כי בעקבות סגירת הישיבות ברוסיה ע"י סטאלין, ר' הלל – יליד שקלוב – ורעהו ר"מ שיינין (בנו של רלו"צ רב העיירה שקלוב), הבריחו את הגבול לליטא שם באו לקרילוב וקיבלו תורה מפי ר' יחזקאל. ודברים אלו טעונים תיקון. ראשית קרילוב היתה ברוסיה/אוקראינה ומעולם לא היתה בליטא. שנית סטאלין עלה לשלטון בתרפ"ד, אז כבר שהה ר' יחזקאל בסלבודקא. ואמנם רדיפות הדת ברוסיה הקומוניסטית התחילו קודם עלייתו של אותו צורר כבר בשנת תר"פ (אף שלא הגיעו לשיאן אלא כמה שנים לאחר מכן, ולכן תחנך מציאות ישיבה בקרילוב שברוסיה בימים ההם). ראה בספרו של ב"צ גרשוני, יהדות ברוסיה הסובייטית, לקורות רדיפת הדת, ירושלים תשכ"א, ואז אכן שהה ר' יחזקאל בקרילוב. וראה עוד בהערה הבאה.

19 בהמשך הדברים שם נכתב כי לאחר מכן נדד ר' א"נ לקרמנצ'וג שם שהו תלמידי ישיבת סלבודקה. ישיבת סלבודקה שהתה בקרמנצ'וג עד שנת תרפ"א שאז שבו לסלבודקה. וגם מכאן אנו שומעים על שנות הישיבה בקרילוב.

יחזקאל בגפו, עד שמשפחתו הצטרפה אליו. בימים ההם הגיע לשיבה הנער יצחק הוטנר שעוד לא מלאו לו חמש עשרה שנה. הסבא הגרנ"צ, אשר היה מורח ודאין, הבחין מיד בסגולתו של הנער והיותו כלי גדול המעותד לגדולות, והחליט לשכנו בחדר אחד עם ר' יחזקאל המבוגר ממנו בהרבה. על שכנות מיוחדת זו היה מספר הגאון ר' יצחק הוטנר, כי ר' יחזקאל עשה עמו 'הסכם' ולפיו עליו להרצות בפניו כל ערב קושיא, והוא ר' יחזקאל מתחייב ליישבה ככל שתשיג ידו. פעמים רבות, כאשר לא היה לר' יחזקאל מענה על אתר, היו עולים שניהם על יצועם, ר' יחזקאל היה שוקע בהרהורים עד שהיה מוצא בדעתו ישוב נכון, ואז, אפילו יהא זה בתקפו של ליל, היה ר' יחזקאל מעיר את הנער כשבידו ספל וקערה לנט"י, ומיד מרצה בפניו את המהלך לישוב הקושיא²⁰.

בתקופה זו הצטרף ר' יחזקאל לכולל האברכים המפורסם שהיה בסלבודקה. 'המוסד הגדול, אחד המיוחד בתבל'²¹. הכולל הוקם בשנת תרפ"א ע"י הגר"א שר, והתרכז בו טובי האברכים, גדולי תורה. מהם שנודעו אח"כ כגאוני התורה ומהם שלא הספיק כוכבם לדרוך עד שכבה אורם בשואה הגדולה²². ביניהם יש למנות את הגאונים ר' דוד רפפורט הי"ד, ר' יעקב קמנצקי, ר' דוד ליבוביץ (לימים ראש ישיבת רבינו י"מ הכהן), ר' זלמן אוסבסקי הי"ד

20 מפי חתנו הגר"י דייויד שליט"א ששמע מחותנו [לאחר ימים ושנים, תחת אחד השיחים, חפץ הגר"י הוטנר, לתאר לשומעים, מה בין דורות ראשונים לדורות שלנו, איך היתה התורה יקרה אצלם, עד שקושיא שלא נמצא לה פתרון, לא נתנה מנוח כפשוטו, וכל החושים היו נתונים לה. לצייר תמונה נאמנה מן הימים ההם, תיאר לילה אחד במחיצת שכנו ר' יחזקאל, וכך סיפר: זמן מסוים היה לי קביעות לפני השניה לעיין בתשו' עונג יו"ט. תוך כדי קריאה נפלה לי תמיהה בדברי העונג יו"ט, והשמעתי אותה באוזני שכני ר' יחזקאל, ר' יחזקאל חשב וענה אבל אני לא קבלתי וכך חזר הדבר בשנית, עד שר' יחזקאל נאחז בשרעפיו ואילו אני, נרדמתי. אחר כמה שעות והנה אני חש מכה בצלעותי, כאשר התעוררתי מצאתי את ר' יחזקאל עומד מעלי עם קערה וספל לנט"י, והוא צועק: יצחק קום! מצאתי עצה! מצאתי עצה! – מפי הרה"ג ר' אברהם (בהגאון ר' אליעזר) גולדשמידט, ששמע ממנו]. בזכרונות בתו הרבנית דייויד תליט"א, והם רשימות לתולדות הגר"י הוטנר (בתוך 'ספר הזכרון למרן בעל הפתח יצחק', ירושלים תשד"מ עמ' ה') מצאנו גם את הדברים הבאים: 'למרות הגיל הצעיר שבו הגיע [ר' יצחק] לסלבודקה כבחור בן ט"ו שנה בן בני חבורה של בחורים מבוגרים ואברכים גדולים, מיד נודעה לו חיבה יתירה ושימת עין לטובה מיוחדת מאת הסבא מסלבודקה. דוגמה להנהגה של חיבה מיוחדת זו כבר בראשית בואו, היתה השליחות ע"י רבי יחזקאל טרסטינר מחשובי הלומדים בסלבודקה, בשעת תפלת יום הכפורים לשאול מהצעיר שרק עכשיו הגיע על שם אמו כדי להתפלל עליו. שמע, ומיד השיב: אני אלך בעצמי להשיב לסבא, שהרי הסבא עשך שליח להולכה לשאול ממני אבל אני לא אעשך לשליח שלי אני בעצמי אמסור התשובה...'. כלשונו של הגר"ד רפפורט בעל מקדש דוד בהקדמתו לספרו צמח דוד, קידאן תרפ"ה.

22 '...האברכים שנבחרו כחברי הכולל היו משמנה וסלתה של כוגרי סלבודקה, ויתכן שהיוו אחת מהחבורות המובחרות ביותר של גדולי תלמידי חכמים במאה השנים האחרונות, הערכת טיב הכולל על פי מספר החברים שבערבות הימים נתמנו לראשי ישיבה או שהותירו אחריהם כתבים חשובים עדיין אינו ממצה את רמת איכותו הנעלה: רבים מן החברים הבולטים ביותר בייחודם נמנו על יותר ממאתיים הרבנים הליטאים שנרצחו בידי הנאצים ימ"ש, ולפיכך אינם ידועים בקרב הציבור הרחב' – רבי יעקב, תולדות דרכיו חייו ופעליו של הגר"י קמנצקי זצ"ל (ירושלים תשנ"ז עמ' 118). עוד על הכולל ראה: ר"ד כץ, תנועת המוסר (ח"ג, ירושלים תשמ"ב עמ' 80 ואילך).

(חתנו של הגרמ"מ ורב בסלבודקא) ועוד רבים וגדולים, עד שהיה מקום זה ממרכזי התורה היותר חשובים שבאותו דור ולא היה בדומה לו.

לפי תקנות הכולל²³, היה על האברכים להעלות על הכתב מזמן לזמן את פרי תנובתם, אשר פורסם במאסף מיוחד בעריכת הגר"א שר הנקרא 'כתבי בית ישראל'. קובץ ראשון הופיע בשנת תרפ"ג, ונרשם בשער: 'כולל חידושים ובאורים לסוגיות ממס' שבת, נאמרו ונדונו בחבורה בבית המדרש של בית ישראל בסלבודקא קובנה, בח' חשוון-כסלו תרפ"ב'. בתוכו אנו מוצאים דברים נרחבים מאת ר' יחזקאל בענין עציץ נקוב. דברים שלימים יבואו בתוספת ושינוי בספרו הגדול דברי יחזקאל.

קובץ אחד הגיע לידיי של מרן החזו"א, והוא רשם בצדו את הערותיו. בין המאמרים שנתעטרו בגיליונותיו הוא מאמרו של ר' יחזקאל²⁴.

'וגדלו בתורה הי' מהרהר בכל מקומות התורה' – ישיבת אור ישראל

בשנת תרפ"ג, כאשר היתה הישיבה ברום מדרגתה ומאות מובחרי בני הישיבות הסתופפו בצילה, הגה ברוחו הגדולה הסבא הגרנ"צ ואשר על ידו בנו הגאון העילוי ר' משה פינקל, להקים בסמוך לישיבה מיוחדת ('מיטלע ישיבה' – ישיבה אמצעית) שתקבל אליה את בוגרי הישיבות הקטנות, בה ילמדו כשלוש שנים²⁵ על מנת להכשירם להכנס בשערי הישיבה הגדולה. 'ע"י מציאת מקום לימוד מיוחד לצעירים ולחדשים, היתה להנהלה גם כוונה חינוכית פדגוגית, לחלק את הכיתות לפי הגילים ולפי דרגת התפתחותם של התלמידים וידעיותיהם. קודם לכן, כאשר היו הצעירים לומדים ביחד עם הגדולים הותיקים שמהם היו כבר ידענים גדולים, הרגישו הצעירים עצמם פחותי ערך ובטלים בין הלומדים בעלי הוותק, וגם לא יכלו להשיגם. קביעת מקום נפרד לצעירים הקלה על קליטתם ולימודיהם'²⁶.

הישיבה השתכנה ב'בית מדרש הקצבים'²⁷. בראש הישיבה עמד הגאון ר' משה פינקל,

23 עיין לעיל הערה 21.

24 הגהות החזו"א נדפסו לראשונה בתוך 'קובץ חזון איש בדרך העיון', לונדון תשנ"א.

25 ליתר דיוק חמשה וחצי זמנים – ע"פ ר"מ וולברשטיין לקמן הערה 41. לפי מכתבו של ר' יחזקאל הבא לקמן, נראה שההחלטה אימתי יעלו תלמידי הישיבה אל הישיבה הגדולה, היתה בידי הסבא, ולא היה זמן קבוע לכך.

26 ר"א אשרי, בתוך 'מוסדות תורה באירופה', ניו יורק תשט"ז עמ' 153.

27 בתחילה היתה הישיבה בצוותא עם הישיבה הגדולה, אלא שיוחדו לה ספסלים מיוחדים בבית המדרש וכך סיפר תלמידו של ר' יחזקאל, רז"ס קרמרמן זצ"ל: '...היינו לומדים באותו בית מדרש של הישיבה הגדולה. הספסלים האחרונים היו מוקדשים לישיבה של ר' יחזקאל, זה היה מקביל לשיעורים הראשונים בישיבות הגדולות בימינו. באופן רשמי לא היינו קשורים לישיבה גדולה. למשל את המזון היינו מקבלים מר' חאצקל, שהיה נותן לכל אחד מאתנו מטבע עבור אשה פלונית עמה סיכם שתגיש לנו ארוחת צהריים' (מרישומי שיחה שערך עמו הרה"ג רבי דב אליאך שליט"א, מכון מורשת הישיבות).

וכרמי"ם נתמנו הגאונים²⁸ ר' יצחק אייזק אליעזר הירשוביץ הי"ד²⁹, ר' מרדכי זאב דזיקאנסקי זצ"ל³⁰, ר' יחזקאל ואחר כשנתיים הצטרף גם הגאון ר' יוסף פרבר זצ"ל³¹. למנהל רוחני נתמנה הגאון ר' יצחק ברוכזון זצ"ל³². תלמידי הישיבה היו בוגרי הישיבות הקטנות הנודעות שבליטא, ביאנובה בוילקומיר בבירז' ועוד³³. 'מכינה זו התפתחה מהר, זרמו אליה גומרי הישיבות הקטנות מכל מדינת ליטא והיא קיבלה שם כאחת המכינות החשובות ביותר הן בדרגת לימודיה והן ברוח המוסר³⁴. תלמידי הישיבה אור ישראל המשיכו רובם ככולם אל הישיבה הגדולה³⁵, והתבלטו בה כמתוקנים ומצוינים שבהם.

28 בספר עמודי שש (פרקים ממסכת חייו של רבינו הגאון רש"ש קרליץ, ב"ב תשס"ח, עמ' 111) נכתב על רבי שמואל חיים יאנצ'וק, שהיה ראש ישיבת אור ישראל בסלבודקה. אך הכותב החליף ישיבת אור ישראל בישיבה הותיקה עץ חיים שבבית הכנסת החייטים קובנה, בראשה אכן עמד רש"ח. עיין ר"ד כץ, דברי הגות וראות (ירושלים תשמ"א עמוד 312).

29 נולד בתרל"א בליבוי, התחנך בטעלו אצל הגאון ר' אליעזר גורדון שבחרו בו עבור בתו, בשנת תרס"ו נתמנה כרב בעיר טאלסן, בשנת תרע"ה גלה ממקומו עד שישב במינסק, ע"פ בקשת הח"ח כיהן עם הגרא"ו בראשות ישיבת סמילוביץ סמוכה למינסק, היא ישיבת ראדין שנותרה ברוסיה, עם ריבוי ספסליה נתפצלה הישיבה, וחלקה התיישב באיהומו, כשרי"א ממשיך לעמוד בראשות שתי הישיבות. עם הכבדת ידם של הסוביטים חזר לליטא ושם התמנה ע"י הסבא לעמוד בראשות ישיבת אור ישראל אולם מטעמים שונים נאלץ לעזוב את קובנה, ועבר לטלז, שם עמד בראש בית המדרש למורים 'יבנה' מיסודו של גיסו מהרי"ל בלך. בשנת תרפ"ו קיבל את רבנות ווירבלין. נודע בחיבוריו הרבים שנועדו לקרב את הנוער המשכיל לעולמה של תורה. בשנת תש"א שהה בתלמוד תורה דקעלם ושם קידש את השם במותו יחד עם כל תלמידי הת"ת ור' דניאל מובשוביץ בראשם כששירת אדון עולם על שפתם (ע"פ מאמרו של רבי אלחנן סורוצקין, אלה אזכרה, ח"ד, נ"י תשכ"א עמ' 111).

30 ראה עליו לעיל בכרך זה.

31 רבי יוסף פרבר מגדולי גידולי סלבודקה. בעל נכדת הסבא, בת הגאון רשי"ל פלצינסקי אב"ד וישקי. נמנה על מייסדי כולל בית ישראל דסלבודקה. אחר המלחמה עמד בראש מוסד היכל התלמוד שבת"א, כיהן גם כחבר מועצת גדולי התורה. נסתלק ביום י"ז מרחשון תש"ל. מעט מחידו"ת נאספו ע"י גיסו הגר"א גולדשמידט והוא הביאם לדפוס (עיין יוסף, ירושלים תשל"ד), ובראשם הציב דברי הערכה לדמותו. 32 אף הוא מחניכי הסבא. ר"ד כץ מספר (תנועת המוסר, ח"ג עמ' 292) כי הסבא הגרנ"צ גילה באוני תלמידו ר' יצחק כי הינו סובל ממיחוש רגליים בשל עמידה ממושכת שעמד בתפילה להצלחת הרוחנית של תלמידו. הסבא הוסיף ואמר כי הוא אומר זאת לר' יצחק משום שהוא מכיר בו שעתידו להיות משפיע מוסרי ולכן מן הראוי שיידע איזה מסירות דורש תפקיד זה. ואכן עבודתו של ר' יצחק כל ימיו היתה בחינוך תלמידים לירא"ש, תיקון האדם וישרות המידות. תחילה בישיבת אור ישראל (בהעדרו של ר' יצחק היה הגה"צ רא"פ גרודזנסקי [בן אחיו של ר' אברהם] אומר שיחות מוסר בפני התלמידים ראה מבית אברהם, ח"ג, ירושלים תשמ"ז עמ' טו). בשנת ת"ש שהה בארה"ב ולא יכל לשוב אל ליטא בעקבות המלחמה, שם נתמנה כמנהל רוחני בישיבת נר ישראל באלטימור בראשות הגר"י וורדמן ויחד עמו הביא את רוח סלבודקה אל ארץ רחוקה זו. עם עלייתו לארץ בשנת תש"ח כיהן כמנהל רוחני בישיבת לומז'א בפ"ת ורבה השפעתו. נלב"ע בשנת תשל"א.

33 הרב דב כץ (שם עמ' 314).

34 ר"ד כץ (תנועת המוסר, ח"ג עמ' 79).

35 תלמיד הישיבה הישיש רבי עזריאל קרמר שליט"א מספר בזכרונותיו (שמך לא שכחנו, ירושלים עמ' 411): 'אחרי שלש שנים עליתי לישיבת "אור ישראל". גם היא במתכונתה היתה בת שלושה שיעורים

כעבור איזה שנים נותר ר' יחזקאל כמעט לבדו בהנהגת הישיבה: הגר"מ פינקל עלה לארץ בתרפ"ה (אף שנשאר מסור לה בכל כוחו³⁶), הגר"א הרשוביץ עבר לטלז', הגר"מ ז' דזיקאנסקי היגר לארה"ב בשנת תרצ"ה (ועוד קודם לכן כבר עבר למקו"א), ואילו הגר"י פרבר הכניס עצמו בצרכי הישיבה הגדולה והיה זמן רב מעבר לים.

תקופת עמידתו של ר' יחזקאל בראש ישיבת אור ישראל, בצירוף ספרו הגדול, הם שהוציאו מוניטין שלו בעולם. השפעתו על תלמידיו היתה כבירה, והם היו כרוכים אחריו ביותר. תלמידו הגאון רבי אליהו קושלבסקי זצ"ל³⁷, בבואו לתאר גדולתו ושכחו של רבו, היה מספר כי עם הופעתו של ר' יחזקאל בשערי הישיבה היו התלמידים נעשים כמרקחה. כניסתו עוררה 'מהומה' כה גדולה עד שלא היה מספיק ר' יחזקאל להגיע ולפלס דרכו למקומו בכותל המזרח וזמן סדר א' היה מסתיים³⁸. אף ר' יצחק הוטנר בתארו את ר' יחזקאל היה מציין במיוחד את התבערה והריתחת הגדולה שהיה ר' יחזקאל מכניס בסגל תלמידיו³⁹.

מתוך סיפור נאה שסופר על מידותיו הנאצלות, נוסח סלבודקא, אנו שומעים שוב ממידת קסמו על תלמידיו. סיפר חתנו הגר"י ברגשטיין זצ"ל: תלמידיו של ר' יחזקאל הקיפוהו בכל רגע שניתן להם. גם אחרי הסדר היו התלמידים מלווים אותו לביתו ומלבנים עמו את הסוגיא ואת השיעור. כך היה הולך ר' יחזקאל מידי יום לביתו, כשהוא מוקף בתלמידיו שותי מימיו. ישיבת אור ישראל וישיבת כנסת ישראל שכנו בסמיכות זו לזו. נתן ר' יחזקאל אל לבו כי אולי מראה זה מביא לחלישות הדעת אצל חד ממרביצי התורה שבישיבת כנסת ישראל שלא זכה לסגולה זו, ועתה בראותו מידי יום מסובב בתלמידיו יסב לו דבר זה צער ועגמ"נ. משגמר

למשך שלש שנים. משם המשכתי ל"כנסת ישראל", שם יכולת ללמוד עד בלי סוף. שם כבר לא היו שיעורים יומיים, רק כללים בלבד. פעם בחצי שנה היו בוחנים בחורים לשם כניסה לישיבה, להוציא תלמידי "אור ישראל" שהתקבלו ללא מבחן. ראש ישיבת אור ישראל היה ה"דברי יחזקאל", שהיה מצוין ממש בשיעוריו, חבל שלא הגיע ארצה בחייו...".

36 כמבואר במכתב הבא לקמן.

37 הגאון ר' אליהו קושלבסקי זצ"ל (אחיו של הגר"א גורביץ ר"י גייטסהד) נולד במאלט ליטא, בשנת תר"ע, וע"ש כונה 'העילוי ממאלט'. למד בישיבות רמז"ל וילקומיר וסלבודקא, והתפרסם בכשרונותיו הגאונים ובחדוה דאורייתא שהיתה בו. עלה ארצה ולמד בישיבות חברון והיכל התלמוד. בהיותו בן כ"ט נתן לו הגר"א מכתב הסכמה בו הוא מתארו כאחד הגדולים אשר בארץ ובכלל דבריו כותב: 'וכבר איתמחאי גברא אשר נתפרסם עוד בימי בחורתי לעילוי מבחירי ישיבת סלאבדקא' (נדפסה בראש ספר נר למאור ירושלים תשכ"ט). בשנת תרצ"ז היגר לארה"ב שם כיהן כרב ור"מ קאנזס סיטי ואח"כ כרב הכולל בעיר פטרסון ניו גרזי. בשנת תשי"ג חזר ארצה בשליחות מתיבתא תורה ודעת לייסד ולעמוד בראש ישיבת מרום ציון בירושלים. בעצת הגר"י אברמסקי קיבל עליו את רבנות באר שבע ושם התפרסם בפעליו הגדולים לתורה והוראה. בעשרים שנותיו האחרונות קבע משכנו בירושלים שם למד בהתמדה נפלאה וביגיעה גדולה עד לפטירתו ביום כ' אלול תשנ"ב. מלבד ספרו נר למאור, הניח אחריו גם חיבור על סה"מ לרמב"ם הנקרא דבר שבמנין, ב"כ (ירושלים תשמ"ג – תשנ"ב).

38 מפי בנו רבי משה קושלבסקי שליט"א.

39 מפי חתנו הגר"י דיייד שליט"א.

ר' יחזקאל בדעתו שיש כאן בית מיחוש, היסב ר' יחזקאל דרך קבע את דרכו לביתו בדרך עקיפה ופתלתלה, כדי שח"ו לא תגרם בעטיו חלישות הדעת לאותו חכם⁴⁰.

השיעור היומי של ר' יחזקאל שהיה נמסר על נקודות עיקריות בסוגיא, היה מרכזי הישיבה. השיעור נמסר לכל מחלקות הישיבה, ואחריו התחלקו תלמידי הישיבה לשלושה קבוצות לחזור על השיעור⁴¹. דרכו של ר' יחזקאל, כפי שהיא משתקפת מספרו דברי יחזקאל בו כונסו השיעורים שנאמרו בישיבה⁴², הינה בבירור רחב של הסוגיא כולה לכלליה ולפרטיה (וראה לקמן דברים מיוחדים על תכונת הספר). תלמידו הגאון רבי שמואל צבי וויטשיק זצ"ל, מרבני באלטימור, מעלה בזיכרונותיו⁴³ על ר' יחזקאל את גישתו המסתייגת והביקורתית מ'וורטים', כאלה שאינם מחויבים לבירור כל פרטי הסוגיא, ואין בהם אלא הארת פרט מסוים, כשהוא לעיתים אף עשוי להיות מנותק מעיקר הסוגיא. עד שהיה מרגלא בפומיה: אין דבר עקום מ'וורטל' ישר.

תפקידו של ר' יחזקאל בישיבה, לא הסתיים באמירת השיעורים. ר' יחזקאל היה יושב עם תלמידיו בישיבה במשך הסדרים להיות אוזן בלימודים, להדריכם ולכוונם לאמיתה של תורה, ורבה היתה התועלת בכך לתלמידים. בתולדות הגאון ר' אליעזר פלצינסקי⁴⁴, תלמידו של ר' יחזקאל, מצאנו כתוב: 'היה ר' אליעזר אומר, שחלק גדול מה'טעם בלימוד' קיבל מרבי יחזקאל, ויותר מהשיעור היה אצלו ה'רעדן אין לערנען' כאשר היה מגיע בשעת הסדרים לישיבה לדבר בלימוד עם התלמידים'.

בגישתו להיקף הסוגיא היה ר' יחזקאל מזרז את תלמידיו להתקדם ולא לעמוד על מקומם, וכל זאת בתבונה ובחכמה. מספר אחד התלמידים⁴⁵: 'כאשר למדנו יבמות בישיבה, קרא לי ר' יחזקאל באחד הימים ושאלני, האם אתה סומך על 'שומר פתאים ה'?', ובכך רמז על הסוגיא בדף יב, השיבותי לו כי טרם הגעתי לשם, ר' יחזקאל הביע את השתוממותו לפני, ר' יחזקאל היה חכם ופיקח עצום, ונהג כבוד בתלמידיו, ומשום כך לא שאלו באופן ישיר היכן הוא ואחז, אלא ניהלו בתבונה ובחכמה עד שיבין את ביקורתו'.

סיפור נאה סיפר ר' אהרן צבי אייזנברג זצ"ל, שבדידיה הוי עובדא, וממנו ניקח כי דרכו של ר' יחזקאל היה ללמוד עם תלמידיו המסכת בשלימותה בלא דילוג, לרבות מילי דאגדתא: בזמן אחד בו למדו מסכת גיטין, הוכרח ר' יחזקאל להעדר מן הישיבה לאיזה ימים. בשובו ביקש לעמוד על כור המבחן, ולשמוע מתלמידיו, מהו סך מנין הדפים שעלה בידם ללמוד.

40 יחסי הכבוד שנהגו גדולי סלובודקא זה בזה, משתקפים בסיפור נוסף ששמו של ר' יחזקאל קשור בו. סיפר הגה"צ ר' משה טיקוצ'נסקי ששמע מהגרי"א שר, שהיה אומר: איזה הידור אני מבקש באתרוג שלי? שלא יהיה נאה מאתרוגו של ר' חצקל טרעסטינער! (שהיה שכנו בשעת התפילה במועדים).

41 מפי התלמיד ר"מ וולברשטיין שליט"א (משיחה שערך עמו הרה"ג ר' דוב אליאך שליט"א). מובן שזכרונותיו מתייחסים לתקופה שר' יחזקאל עמד בראש הישיבה לבדו.

42 ראה לקמן בדברינו אודות הספר.

43 נרשמו מפיו ע"י הרה"ג ר' דב אליאך שליט"א.

44 משלחן מלכים (פסח), מוקדש לזכרו של הגאון רבי אליעזר פלצינסקי. ירושלים תשס"ח, עמ' שפ"ח.

45 ר"מ וולברשטיין לעיל הערה 41.

מדבריהם הוברר לו, שהם דילגו על הסוגיות דאגדתא בהניזקין. משום שכבחורים צעירים לא מצאו בדברי אגדה, ענין לענות בו. ר' יחזקאל הביע בפני תלמידיו את מורת רוחו מדרכם שלא ישרה בעיניו. רא"צ שפיקח היה נענה ואמר: בודאי לא נעלם מרבינו דין ערוך, שיש לכסות הסכין בשעת ברכת המזון מחשש סכנה, שמא כשיבוא המברך לברכת רחם, נפשו תעגם עליו, ויזיק עצמו. והרי גלוי וידוע שמצוי אצל כולנו 'אולר', וכיון שהסוגיות בהניזקין עוסקות בחורבן ירושלים, עשינו דין לעצמינו, והנחנו דפים אלו מחשש סכנה. ר' יחזקאל נתן בו עיניו וחזר לתלמודו. ערב שבת היה מועד חלוקת 'דמי החלוקה' לתלמידים, מעות מדודות שמהם התקיימו במשך ימות השבוע. ר' אהרן צבי, חשש שמא מתוך שהפריז על המידה, ימנע ממנו דמי החלוקה. משהגיע תורו, הביט בו רבו ואמר לו: 'דברים שאמרת טעות הם בידך, אבל מ"מ נאמרו ברוב כשרון! ומאהבה שאהב ר' יחזקאל את תלמידיו ומשמחה ששמח בחכמתם, הכפיל לו את מעות החלוקה לשבוע זה!⁴⁶

ועוד זאת סגולה היתה בו, שבגינה היה מתבטא ר' יצחק הוטנר כי גדול הוא ר' יחזקאל מכל ראשי הישיבות, והיא שכל תלמיד שהיה משוחח ומדבר עמו בלימוד ומרצה בפניו את מחשבותיו הגולמיות, היה ר' יחזקאל בונה את דברי התלמיד מיניה וביה, מתקן ומשפר, בונה ומסתת, עד שהדברים היו מלוטשים ומבהיקים, והאומר היה מתפלא על החידושים הנפלאים היוצאים מתח"י שלא הכירם כלל⁴⁷. דברים דומים היה מספר תלמידו הגאון ר' אליעזר פלצינסקי זצ"ל, כי תלמידיו הקיפוהו בכל זמן אפשרי והשיחות עמו בלימוד היו מתארכות בלי גבול, משום שר' יחזקאל היה מוסיף ומפרה את השיחה כמעין שאינו פוסק בגאונותו ומאוצר ידיעותיו הכביר⁴⁸.

הגרש"צ וויטשיק מוסיף ומעלה בזיכרונותיו את עבודתו של ר' יחזקאל להכניס בתלמידו שאיפות לרוממות, באמרו תמיד: האדם תכונתו להגשים את מחצית שאיפותיו, באם ישאף להיות 'גאון' יסיים כ'אגוטער רב' ובאם ישאף להיות 'אגוטער רב', ימצא עצמו 'אגוטער ייד' וכן ע"ז הדרך.

שמעו של ר' יחזקאל ושיעוריו יצאו בכל המדינה. הגאון ר' מרדכי גיפטר שלמד בשנים ההם בטלז כתב לימים על כולל בית ישראל וסקר את תלמידיו ואת פעילותם בשנות לימודו שלו. ואלו דבריו⁴⁹: '...הרב הלר ז"ל הי"ד היה בתקופתי הגאב"ד מארימפול, הרב זלמן אוסובסקי ז"ל הי"ד הי' הרב בסלבודקא והרב יחזקאל ברשטין ז"ל הי"ד, הגאון בעל דברי יחזקאל, הי' ראש הישיבה מכינה בסלבודקא וגדלו בתורה הי' מהדהד בכל מקומות התורה'. איש חי רב פעלים מקים עולה של תורה היה בארה"ב, ושמו רבי שרגא פייבל מנדלוביץ זצ"ל. בשנת תרצ"ז יזם רש"פ הקמת ישיבה נוספת לצד מתיבתא תורה ודעת הותיקה, שתהא

46 מפי בנו הרה"ג ר' אליעזר נחום אייזנברג שליט"א, שיקאגו.

47 מפי חתנו הגר"י דיוויד שליט"א.

48 מפי בנו הרה"ג ר"ש פלצינסקי שליט"א.

49 בהסכמתו לכתבי בית ישראל מהדורה חדשה (ניו יורק תשמ"ג).

כולה על טהרת הקודש בלא לימודי חול, כדרך וכצביון הישיבות הקדושות בליטא. רש"פ ביקש מהגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל להציע בפניו מועמדים מתאימים לעמוד בראש מוסד זה. ר' אהרן השיבו במכתב ארוך מיום ער"פ תרצ"ז⁵⁰. תחילה מגדיר ר' אהרן את התכונות והכשרונות שיש לבקש מן ראש הישיבה המיועד, ואלו דבריו: 'נחוץ להשפיע על צעירים בעלי כשרון בהתפתחותם בסברא ובעיון ועיקר גדול הוא המו"מ עם התלמידים ולהראותם דרך העיון וצריך לזה הסתגלות מיוחדת גם אפשרות ליצור סביבה שישקיעו כל מעינותיהם בתורה'. אחר כל זה כותב ר' אהרן בשבחו של ר' יחזקאל והתאמתו לתפקיד, ואגב כך אנו שומעים כי השפעתו שלו לא הצטמצמה בין כתלי ישיבתו, אלא רוחו הגדולה שרתה גם בישיבה הגדולה כנסת ישראל. וז"ל ר' אהרן:

'השני הוא הגר"י בערטשיין הי"ו. ר"מ בהישיבה הבינונית דסלובודקה הנקרא ר' חצקיל טרעסטינער הוא ג"כ מסוגל גדול להשפיע בהתפתחות התלמידים באופן מצוין, גם הנהו בקי נפלא באחרונים⁵¹ ויודע להשתמש בבקיאותו, והנהו רוח החיים כעת בהישיבה הגדולה דסלובודקה, אף שאין לו משרה רשמית בה, הנהו איש יקר ירא שמים ושקדן גדול'.

תלמידיו של ר' יחזקאל, נשאו את שמו כל ימיהם, ראו בו אומן פדגוג שאין שני לו⁵², ומי שעשאים כלי, לימדם והנחילים טוב טעם ודעת של תורה. דמותו לא משה מהם לעולם, ובכל עת שהזכירו את שמו, היו מתמלאים געגועים ורגשי קודש לימים הנפלאים שזכו לישב במחיצתו. אם באנו למנותם אי אפשר כי רבים הם, מצורף לזה שרובם ככולם יצאו להריגה בחורבן יהדות ליטא, הם ומשפחותיהם, ואנחנו לא נדע. מ"מ נזכיר אחדים מן המפורסמים שבהם והם הגאונים: רבי אליעזר גולדשמידט אב"ד ירושלים, רבי אליעזר פלצינסקי ר"י בית אריה, רבי מנדל שיינין מנהל רוחני ישיבת נחלת דוד, רבי אריה ליב ואחיו רבי חיים שמואל לאפיאן, רבי אפרים זאב גרבוז מח"ס הר אפרים, רבי שמואל יעקב ראז אב"ד מינכן, הגאון רבי אליהו קושלבסקי אב"ד באר שבע ועוד רבים וגדולים.

מלבד תפקידו ופעילותו בישיבה היה ר' יחזקאל מוסר שיעור יומי בן שעתיים וחצי על הדף בבית המוסר שבקובנה. משתתפי השיעור היו גדולי הלומדים שבקובנא⁵³. שיעור זה

50 המכתב נדפס בחלקו בספר שלוחא דרחמנא (ירושלים תשנ"א עמ' 185) והוא מצוי עתה ברשות בנו רבי שמואל מנדלוביץ שיח' לאויט"א. אשר מסר לנו עותק שלם ממנו. תש"ח לו.

51 הגאון ר' אליעזר פלצינסקי זצ"ל תלמידו של ר' יחזקאל, בדברו על רבו, היה מפליא את בקיאותו בקצות החושן ובנתיבות עד לאחת (מפי בנו הרה"ג ר"ש פלצינסקי שליט"א).

52 עד שהיו 'מברכים בו' שאר ראשי ישיבות. הרה"ג ר' לוי שיינין בהגה"צ ר' מנדל שיינין תלמידו של ר' יחזקאל, סיפר על אביו, כי כאשר רצה ליתן דוגמא והגדרה על הגאון ר' נח שמענוביץ זצ"ל ר"י כפר חסידים, שממנו קיבל תורה כאשר עלה לארץ, היה אומר: ר' נח, ער איז אצוויטער ר' חצקל טרעסטינער! 53 בהקדמת ספר תכריך מרדכי (חידושים וביאורים וכו') מאת הרב הגאון מוהר"ר מרדכי שלפוברסקי זצ"ל, ירושלים תש"ל, (בתולדות המחבר) מצאנו כתוב: 'מקלם לוקח אחר כבוד לחתן בתו של הרה"ג הדגול ר' גרשון גוטמן זצ"ל, דיין ומורה צדק בקובנה שם המשיך ללמוד בכולל קובנה סלבודקה שתחת הנהלתם של הגאב"ד דקובנה והגרי"א שר ראש ישיבת סלבודקה נתפרסם שם כאחד האברכים המובהקים של הכולל, הגאון ר' יחזקאל

התקיים תחילה בבית המדרש המפורסם 'נביוז', ומוסרו היה הגאון הגדול ר' אלחנן (חנא) גורביץ זצ"ל, שהיה ידוע בדורו ובמקומו. עם פטירתו בשנת תרצ"ה בערך, נתנו משתתפי השיעור עיניהם בר' יחזקאל שימלא את מקומו. השיעור נדד לבית מדרש אחר, שהפך גם ל'בית המוסר' והתייחד בסגנונו העמוק והלמדני, כשהמשתתפים כולם נוטלים בו חלק, כדמות השיעורים הנמסרים בהיכלי הישיבות הק'⁵⁴.

ברנשטין זצ"ל ר"מ דיישיבת אור ישראל ומחבר ספר דברי יחזקאל מסר לו להיות במקומו מגיד השיעור של הדף לחבורת הלומדים במוסר קלויז בקובנה... אך לדברי ר"א גיברלטר (הערה הבאה) היה זה רק כממלא מקומו בהעדרו, ואילו ר' יחזקאל עמד על משמרתו גם בשנת ת"ש תחת שלטון הרוסיים. בזכרונותיו של ר"א גיברלטר (יסור יסרני, ח"א, ב"ב תשס"ז, עמ' 102 ואילך) ישנו תיאור מפורט על צביון שיעורו היומי של ר' יחזקאל בבית המוסר. ר' י"א היה אז ילד כבן אחד עשרה ולעיתים קרובות היה מתלווה לאביו ר' שרגא שהיה ת"ח גדול ומיוחד, ונמנה על משתתפי השיעור המפורסמים. ר"א מתאר באריכות את השיעור כפי שנחרט בזכרונו. למען לא יחסר המזג נביא כאן את דבריו בשלימותם:

"לומדי בית המדרש החלו לחפש ממלא מקום, שימסור שיעור במקום הגאון רבי חנא גורביץ זצ"ל. לשם כך, הזמינו תלמידי חכמים למסור שיעור לדוגמא, אולם רבים לא עמדו בכך, משום שבשיעור ישבו עשרות תלמידי חכמים שהיו אריות בתורה, ואלו היו מפריכים את דבריו. לבסוף, החל למסור את השיעור הלמדני הגאון רבי יחזקאל ברנשטיין, שכינויו, "רבי יחזקאל טרסטינר", דבק בו על שם עיירתו. הוא היה תלמיד חכם עצום, וגאונותו מפורסמת בעולם התורה. הוא הצליח למלא את מקומו של הגאון רבי חנא גורביץ והמשיך בתפקיד זה עד פרוץ המלחמה. שיעורו נמסר מידי יום לפני תפילת מעריב. בשבתות – לפני מנחה, ובחורף – אף בלילות שבת. במשך כשעתיים וחצי ישבו כחמישים תלמידי חכמים על ספסלים מסביב השולחנות. מי שלא מצא מקום פנוי, ישב על ספסלי התפילה עם סטנדר. לכל אחד מן הלומדים הייתה גמרא ביד. השולחן עדיין היה ריק. הגאון היה מקשה קושיה, בה פתח את שיעורו, ומיד התחיל ה"ריתחא דאורייתא". כל אחד רץ לארון הספרים: האחד פתח רמב"ם, השני – רשב"א, אף רמב"ן, ירושלמי וספרים נוספים הוצאו מהארון – הכל כדי להביא ראיות לסברתם. העומד מן הצד שמע רק צעקות. זה מקשה וזה מתרץ, התירוץ עובר בין כולם וחוזר חלילה. בשעת הויכוח, היה הגאון רבי יחזקאל יושב ושותק. הוא איפשר לכל אחד להביע את דעתו, ותמיד הייתה בת צחוק מרחפת על פניו. כמו רב חובל המוביל את אונייתו בים הסוער, הוא שמע מכל אחד את דבריו, וכך ניווט את שיעורו המיוחד בים התורה העמוק. אבא היה אומר, כי אפילו תלמיד חכם גדול מוכרח היה להתכונן לשיעורו של הגאון רבי יחזקאל ברנשטיין. למעשה, שם הוא היה מכין את השיעור שימסור בישיבה.

הגאון היה יושב באמצע השולחן כדי שיוכל לשמוע את כולם. את אבא היה מושיב מולו, מן העבר השני של השולחן. באמצע רב-השיח של השיעור, בים הצעקות ובליל הקולות, היה מבקש הוא מאבא להשמיע את אשר בפיו על הקושיה העצומה. או אז היה אבא בגאונותו מתרץ בעומק רב. עם דבריו הנלהבים של אבא, החלו צעקות מכל הסובבים, כמו בשיעור בישיבה. בעבר, כשפלוני היה אומר דעה שלא הסתברה באוזני אלמוני, היה הלה – מתוך אש התורה שבערה בו – מכנה את חברו בביטויים קשים, על שאין סברתו עולה נכון עם האמת הצרופה. היום אין רגילים לכך. כיום יכולים לומר שלא מסכימים עם הסברא של פלוני, אך בשום אופן לא לצעוק: "אתה בור ועם הארץ". כי איך ייתכן שפלוני יאמר סברא כזו, שלפי הבנתו של אלמוני היא עקומה כנגד כל מה שכתוב בתורה, וזו פגיעה בתורה הקדושה?! היום הנוהג הוא, שכל אחד אומר את דעתו, ובאי הסכמה לדבר מסתיים הויכוח התלמודי. לאחר שאבא שטח את דבריו, היה הגאון רבי יחזקאל שואל את אבא כיצד הגיע לתירוץ הזה, ובינתיים כל הלומדים צועקים ורותחים באש הלימוד הנוערת בהם. פעם אחת השתק הגאון את כולם ואמר, שהגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור אמר את הפשט של אבא. כולם היו משתתקים, ואבא העלה בפניהם את חידושו במשך שיעור שלם. לאור דבריו, החל דו-שיח למדני בין הגאון לבין אבא. אבא בונה, הגאון סותר, והצעקות בין שניהם, ה"ריתחא דאורייתא" מגיעים עד לב השמיים.

ביום ה' אדר תרצ"ט השיא ר' יחזקאל את בתו מרת מרים אל הרה"ג המצוין ר' ישראל ברגשטיין⁵⁵. החתונה התקיימה בבית הגר"א גרודז'ינסקי, בהשתתפות תלמידי הישיבה. ר' יחזקאל נשא מדברותיו והשמחה בבית ראש הישיבה רבתה מאד.

הצעקות היו נשמעות עד הכניסה לבית המדרש. הנכנס לשם היה שואל את רעהו מיהם הצועקים ונענה, כי מדובר בגאון רבי יחזקאל וברבי שרגא פייבל. אבא, בשכלו הישר, היה מוביל את חידושו ומתווכח בלהט. כמה ענותן היה אבא בחיי היום יום, מעולם לא נשמע קולו ברמה, אולם משמע חידוש שלפי דעתו אינו נכון, היה מאבד את עשתונותיו, כל זאת משום שהתורה הקדושה הייתה הערך העליון והיקר ביותר בחייו. את הכבוד הגדול שחלק אבא לגאון רבי יחזקאל, לא ניתן לתאר. הגאון אף הוא כיבד מאד את אבי. שמעתי שהגאון אמר על אבא, כי הוא מאיר את שכלו בתורה. רבי יחזקאל החזיק את אבא כחבר ללימוד, אולם אבא החזיק את עצמו כתלמיד חבר. בבחרותם הם למדו יחדיו בישיבת סלבודקה. מורי ורבי, הגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל סיפר לי, שכאשר למד אצל הגאון רבי יחזקאל בישיבת "אור ישראל", לא פעם קרה, שרבי חצקל היה אומר במשך שיעור שלם את דבריו של אבא, כשהוא מציין כי זהו חידושו של הגאון רבי שרגא פייבל, אותו שמע בעת השיעור בבית המוסר. הרב אשרי אמר לי, שהוא זוכר לאחר שבעים שנה שיעור שלם במעילה בקונמות, שרבי חצקל אמר בשם אבא, והיה הרב אשרי בגדלותו משחזר לי את כל דבריו של רבי חצקל בשם אבא מילה במילה, וזאת לאחר שבעים שנה.

השיעור הלמדני אך כשעתיים וחצי. בתום השיעור נעשו כולם אוהבים זה את זה ומכבדים זה את זה. לאחר מכן היה כל אחד מתיישב במקומו ונוהר שלא להפריע לזולת, לא בלימוד ולא בתפילה. אף אחד לא חיפש את המזרח, לא העשיר ואף לא התלמיד חכם הגדול, אלא בכל מקום שיושבים ויש שם מנוחת הנפש – זהו המזרח.

סיפר לי הגאון הרב שמואל יעקב רוז, ששימש כרב ראשי במינכן לאחר המלחמה, שלפעמים היה מגיע לבית המוסר בקובנה לבקר את אחיו הגדול הרה"ג רבי חיים רוז הי"ד, שהיה בין משתתפי השיעור הגאוני וממתפללי בית המוסר. כשהתקרב הרב רוז לבית המוסר, שמע קולות רמים. מששאל מיהו הצועק, השיבו לו כי כעת מתנהל משא ומתן בשיעור, ואלו קולותיהם של אבא ושל הגאון רבי יחזקאל. משנכנס פנימה, נוכח לראות כי המתרחש שם הפלא ופלא – גם בלהט הויכוח, ניכר היה הכבוד הרב שהיו חולקים זה לזה. "כל חיי מלווה אותי תמונה זו, של שיעור התורה הגאוני בבית המוסר" – כך מסיים הרב שמואל יעקב רוז.

55 'הגאון ר' ישראל ברגשטיין זצ"ל, נולד בשנת תרע"ב בסובלק לאביו הגה"צ ר' שמעון מרדכי. בצעירותו למד בלידא ובגרודנא. באלול תרפ"ד עלתה משפחתו לחברון עם ישיבת סלבודקה, והוא נכנס ללמוד

מ"ז ט

בעהש"ת

מתכבדים אנו להזמין את הו"כ להשתתף בשמחת כלולת בתנו

מרת **מרים ברשטיין** תחיעם ב"ג הרה"ג מר **ישראל ברגשטיין** נ"י

שתחי אי"ה למז"ט ביום ו' עש"ק הרומה ה' אדר תרצ"ט (24.II.39)

בבית הגר"א גרודז'ינסקי שליט"א, בסלבודקה, פאנצ'ריו 16.

החופה תחי בשעה 1.

בכבוד

יחזקאל ברשטיין ר"מ דשיבת "אור ישראל" סלבודקה
ורעיתו

המכתב: Rabinui BERŠTEINUI Kaunas-Vilijampolė

הזמנה לנישואי בתו

והיה יחזקאל לכם למופת

בתחילת שנת תש"א חילקו זאבים טורפים את בנימין את יהדות פולין ביניהם. הרוסים נטלו את ליטא ושאר מדינות הבאלטיות ומחציתה המזרחית של פולין, והגרמנים את מחציתה המערבית. תחילה נתנו הרוסים עצמאות מדומה למדינת ליטא, ואף החזירו לה את ווילנא בירתה שנגזלה ממנה במלחמת העולם הראשונה. אך בחודש סיון תש"א נכנסו הרוסים לליטא ותפסו בה את השלטון בפועל. מדיניות השלטון החדש היתה מתן אפשרות לכל הנתינים הזרים לצאת מחוץ לגבולות המדינה. ארצות הברית מיהרה לשלוח ספינות על מנת לאסוף את אזרחיה אליה. חתנו של ר' יחזקאל, ר' ישראל ברגשטיין, שהיה בעל אזרחות אמריקנית, עלה על אחת הספינות בתקוה איתנה לדאוג משם לאישורי עליה לאשתו, לבנם הקטן בן ששה שבועות, ולכל משפחת אשתו. ר' ישראל פנה במכתבים נואשים לכל מי שסבר שיוכל לעמוד לימינו לישע אשתו ומשפחתה, ופעילותו עוררה ציפיות ותקוה בין בני המשפחה. במכתב אחד מיום ער"ח אדר תש"א כותב ר' יחזקאל לבתו שבדרא"פ: '...אנחנו חושבים על נסיעה מכאן לאמריקה או לארץ ישראל...'

במכתב אחד ששלח ר' ישראל ברגשטיין ממקום שהותו בניו יורק לאחי חמותו מר צבי יעקב אס⁵⁶ ביום י"ג אלול תש"א, הוא מודיעו כי זה כששה שבועות שעזב את ליטא והגיע לארה"ב. ר' ישראל מספר לו כל המתרחש בליטא שהפכה לבית אסורים, ועל החיים שהפכו לחסרי עתיד ותקוה, ומגולל בפניו את מאמציו להביא את כל משפחתו אליו לחוף מבטחים. לדבריו, במסגרת הויזות שניתנו בארה"ב לראשי ישיבות ורבנים מפורסמים, הנפיקו ויזה לר' יחזקאל ומשפחתו אלא שעדיין אינו יודע האם הרוסים יכבדו את האשרות ויאפשרו את יציאתם. בנוסף לכך, הוא מודיע שחמיו וחמותו מתנים את יציאתם בכך שיקחו עמם את אמם הישישה, חמותו של ר' יחזקאל, ודבר זה כרוך בהוצאות כבירות מיוחדות שיש להסדיר מקודם לכן בארה"ב.

כשנה לאחר מכן, ביום כ"ז סיון תש"א, פלשו הגרמנים לליטא. היה זה ראשיתו של מסע רצח והשמדה של יהודי ליטא בכלל, ויהודי קובנא בפרט, עד לכליונה המוחלט של הקהילה

בישיבת סלבודקה שם דבק בהסבא מסלבודקה, בראש הישיבה הגרמ"מ אפשטיין, ובהגה"צ ר' אברהם גרודזינסקי שכהן באותה עת כמשגיח בחברון. בפרעות תרפ"ט שהה בת"א, וכך ניצל מהפורעים. אח"כ עבר עם הישיבה לירושלים, שם למד עד שנת תרצ"ד כשחזר לסלבודקה אצל רבו הגר"א גרודזינסקי וראש הישיבה הג"ר אייזיק שר. בתרצ"ח בעקבות המצב הקשה ששרר בארה"ק היגרה משפחתו לארה"ב, והוא נסע לבקר אצלם, וקיבל אזרחות אמריקאית. בתרצ"ט חזר לסלבודקה ונשא את בתו של הגאון ר' יחזקאל ברשטין מח"ס 'דברי יחזקאל' וראש ישיבת 'אור ישראל' בסלבודקה. בפרוץ המלחמה הצליח להמלט לארה"ב בזכות היותו נתין ארה"ב, ואילו אשתו ובנו נהרגו בגיטו קובנא. בתש"ג היה מגרעין המייסד של הכולל בוויט פליינס, ניו דג'וי, שעברה אח"כ ללייקווד בראשות הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל. בתש"ו נישא בשנית למרת עלקה בת ר' אלקנה פינחס גיטמן. בתש"ז ייסד ישיבה בברייטון ביטש, ניו יורק, שם העמיד תלמידים הרבה. בהמשך ייסד ביהמ"ד בברייטון ושימש כרב, כשבד בבד הריבין תורה ויראה בכמה ישיבות קדושות בארה"ב ובאחרית ימיו בארה"ק, עד לפטירתו בכ"ז אדר תשנ"ט. – ידידי הרה"ג רא"מ רייך שליט"א, ישורון כ"ב, ירושלים תש"ע, עמ' שצ"ב (בתיקון קל).

56 והוא מצוי עתה בידי בתו האשה היקרה מנב"ת מרת בת שבע ליזרוביץ. ויש"כ על מסירת המכתב לפרסומו עתה.

שלוש שנים לאחר מכן. סיפור ימיו של גיטו קובנה והזוועות המבהילות שהתרחשו בו, הלא הם כתובים בדם ובדמעה בספרי הזכרונות שע"י שרידי העיר. בדברינו הבאים אין אלא רישום קצר של סדר המאורעות עד לעקידתו של ר' יחזקאל, הוא ומשפחתו.

מיד עם כניסת הגרמנים, החלו הרציחות על ידי ליטאים מקומיים. תשע מאות מיהודי סלבודקא וקובנה נהרגו במיתות משונות ואכזריות, ביניהם הגה"ק ר' זלמן אוסובסקי מרבני סלבודקא שנהרג על תלמודו במיתה משונה. בהלת מות, אימה וחשיכה גדולה נפלה על העיר. ר' יחזקאל ומשפחתו עברו להתגורר בדירה מאוכלסת בבית המגורים של הגאון הצדיק ר' אברהם גרודז'נסקי, וכמוהם עוד משפחות שגרו בשכנות לגויים ומאימתם רצו עתה להתגורר יחדיו⁵⁷.

בתי המדרש שממו ולומדיהם נאספו. התקהלות ציבורית מכל סוג נאסרה מיד. כל זאת באתם, לא שכחו ולא שקרו בבריתם: בביתו של הגה"צ ר' אברהם גרודז'נסקי, התכנסו מספר ת"ח ובני ישיבות, ישבו והגו בתורה יומם וליל, כשהגדולים שבהם, ומכללם ר' יחזקאל, מרביצים בהם תורה. מספר ע"כ ר' אפרים אשרי⁵⁸:

'ביתו של רבי הגאון הצדיק ר' אברהם גרודז'נסקי הי"ד, מנהלה של ישיבת סלאבדקא, נעשה לאכסניא של תורה. לעולם לא פסק שם הקול תורה, למדו יחדיו ולפעמים ביחידות. המנהל היה אומר מוסר לכל אלו שהיו בבית. הגאון ר' אלחנן ווסרמן הי"ד, היה לומד שם מסכת נדה עם הציבור, עד שהובילוהו משם ב"א תמוז תש"א, לפורט התשיעי⁵⁹ ושם רצחו אותו עם עוד שתיים עשרה רבנים. הגאון ר' יחזקאל ברנשטיין, ראש ישיבת 'אור ישראל', למד עם חבורה מס' נדרים; הרה"צ ר' ישראל יעקב לובטשאנסקי הי"ד, חתנו של ר' יוזל מנובהרדוק, למד בפני הציבור 'שערי תשובה לרבינו יונה'⁶⁰. הכותב של ספר הזה הוא עדות חיה על כל מה שקרה באותו בית. תמיד הייתי שם והקשבתי ה'שמוסען' ממורי הקדוש רבי ר' אברהם גראדז'נסקי הי"ד, אודות קידוש השם. בכזה עומק היה מדבר אודות זה, דבר שמעולם לא ראיתי כזאת'.

כאמור, כעבור שבועים הוצא הגה"ק ר' אלחנן להריגה מביתו של ר' אברהם, הוא וכל קדושים עמו⁶¹. מיד לאחר מאורעות אלו, ניתנה הפקודה ליהודי קובנה וסלבודקא להתרכז ב'גיטו'. ביתו של ר' אברהם נכלל בתחומי הגיטו ור' יחזקאל נשאר איפוא בשכנותו של אותו

57 ע"פ שיחה עם הרבנית וולבה תחי' בת הגה"צ ר' אברהם הי"ד.

58 חורבן ליטע, עמ' 104.

59 ליתר דיוק, השביעי.

60 וראה גם אור אלחנן (ירושלים תשל"ח, ח"ב עמ' רע"ז): על הליכתם המשותפת של הגרא"ו ר' יחזקאל ורי"י לובצ'אנסקי ברחובות קובנא ביום פלישת הנאצים.

61 הגה"ק ר' אלחנן שהה אז כאמור בביתו של ר' אברהם גרודז'נסקי משם הוציאו ליטאים מקומיים את כל הגברים, למעט אותם שהתחבאו ור' אברהם שהיה מוטל במיטה. משום כך סבורה היתה הרבנית וולבה, שהיתה אז בדירתו של אביה ר' אברהם, כי ביום ההוא לקחו גם את ר' יחזקאל שהתגורר בבית זה מעליהם. אך לפי עדויות ברורות אחרות, נהרג ר' יחזקאל בהמשך. כאמור לקמן.

גאון וקדוש. עובדה אחת מפליאה מספר ר' יצחק אלחנן גיברלטר בזכרונותיו⁶², על שאלה שחיים ומוות תלויים בה שהניח אביו ר' שרגא פייבל, איש עתיר נכסים ות"ח מופלג, לפני ר' יחזקאל ותגובתו. כמה יש ללמוד ממנה על גדולתם של אנשי ליטא ועל נקיון דעתם של חכמיה, תבואנה אותיות ותגדנה:

'בשבעות הראשונים של הגטו צוו הגרמנים להביא להם את כל הזהב והכסף שנמצאים בגטו. הגרמנים איימו, שמי שלא יביא מרצונו הטוב את הרכוש, הם ישלחו חיילים מצוידים בגלאי מתכות לחפש זהב. משפחה, שימצא בה זהב, ירצחו את כל בני המשפחה, את כל הדיירים השכנים, ואת דיירי הבתים הקרובים לבית. הם הטילו פחד נוראי על כולם. כל אחד בעצמו החליט להביא את כל הרכוש כדי להציל את החיים. את כל דברי הערך היו צריכים להביא למקומות איסוף במשטרת הגטו או במשרד הנהלת הגטו. הגרמנים החלו לעבור בגטו וערכו חיפושים בעזרת גלאי מתכות. אנשים פחדו שמא משהו מהשכנים החביא משהו, ואז יוציאו גם אותם להריגה. למעשה, מי שהצליח להחביא בגטו זהב ויהלומים התפרנס בכבוד בגטו, ולא ידע רעב. תמורת זהב יכלו גם להתחבא אצל הליטאים. אבא נכנס, איפא, לספק בהלכה, אם הוא מחויב להביא את הזהב כדי לא לסכן את חייו, את חיי משפחתו ואת חיי שכניו. סמוך לנו בגטו הקטן גר הגאון הקדוש ר' יחזקאל ברנשטיין הי"ד, בעל "דברי יחזקאל", ראש ישיבת "אור ישראל" בסלבודקה. אבא הלך אליו, וגם אני הצטרפתי, ושמעתי את שאלתו של אבא ואת תשובת הגאון. אז לא הבנתי בדיוק את השאלה ואת התשובה, אולם במשך השנים אחר כך הסבירו לי.

אבא אמר לרב, כי על האיום של הגרמנים לרצוח מי שימצאו אצלו כסף וזהב אינו שואל, כיוון שזה ספק נפשות שקול. אם יביא את הרכוש ימותו מרעב בגטו, כי בזהב יכלו לרכוש מזון, וכסף בצורה אחרת לא הרוויחו בגטו. מצד שני, אם לא יביא את הרכוש לגרמנים, והם ימצאו זהב הם ירצחו את המשפחה. אם כך הספק שקול משני צידיו. במקרה זה החליט אבא: "שב ואל תעשה עדיף", והוא החליט לא להחזיר את הרכוש. השאלה של אבא הייתה לגבי מה שאמרו הגרמנים, שאם ימצאו זהב ירצחו גם את השכנים. אבא שאל, האם ב"שב ואל תעשה" כלומר: אם אינו מביא את הרכוש, אלא מחביאו, חל עליו "דין רודף" (אפילו ב"שב ואל תעשה") בכך שהשכנים עלולים להסתכן ואם כך עליו להחזיר את הזהב והכסף.

תשובתו של הגאון ר' יחזקאל ברנשטיין הייתה, שזו שאלה של דיני נפשות, ולזה צריכים סנהדרין של לשכת הגזית. הוא הוסיף ואמר, שהוא גר בבנייניו של הגאון הקדוש צדיק יסוד עולם, רבי אברהם גרודזנסקי הי"ד, מנהלה הרוחני של ישיבת סלבודקה, והם נתנו תקיעת כף ביניהם שהם מביאים את כל הרכוש שיש להם. מבהלה! שני גאוני וצדיקי עולם לא הסתפקו בדיבור ובהבטחה, אלא נתנו תקיעת כף שהם אינם משאירים אצלם את הרכוש, אלא מביאים הכל למקום האיסוף.

כשאבא שמע זאת, הוא אמר לר' יחזקאל: "הגאון בשבילי הוא לשכת הגזית. הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לשמוע בקול חכמים".

אבא הביא את כל הונו שנאמד במיליונים. אבא עמד ליד הסמובר ושרף דולרים ושטרות של לירות שטרלינג אנגליות בשווי מיליונים. את כל המתכות, הכסף והזהב, שגם הם היו שוות הון רב, אספנו והחזרנו למשטרת הגטו. היו שם שרשרות זהב שהיו ירושה מדורות וכל אחת שקלה מעל קילו זהב טהור, החזרנו כ-45 ק"ג זהב. את היהלומים, שהיו ברשותנו והיו בגודל עצום, זרקנו בבור החפירה של בית השימוש בחצר, מקום ששום גלוי מתכות לא יוכל לגלותם. אבא נשאר עני ואביון. אני לא ראיתי על אבא בכל הזמנים הקשים ביותר, שבהם סבלנו חרפת רעב בגטו, חרטה כלשהי על שהחזיר את כל הונו. להפך, הוא היה שלם עם עצמו בתכלית, בקיימו מצוה לשמוע בקול דברי חכמים'.

בהריגה ההמונית השניה (שהיתה בגיטו הקטן) בערב סוכות תש"ב נהרגו ככה"נ אשתו של ר' יחזקאל, הרבנית שפרה עם בנותם מינה ורבקה⁶³. הפורענות הגדולה של הגיטו התרחשה כעבור זמן קצר, ביום ז' מרחשון תש"ב. ביום ההוא נצטוו יהודי הגיטו להתאסף בכיכר העיר. נמסר כי מי שלא ימצא 'כשיר לעבודה' ישלח ל'מקום אחר', כשמשמעות הדברים היתה ידועה וגלויה. באותו היום גזרו הגרמנים על עשרת אלפים יהודי הגיטו (ויש המגדילים את המספר לארבע עשר אלף) גזר דין מוות. הנידונים למוות הובלו לפורט השביעי ושם המיתום למחרת היום, ביום ח' מרחשון. בין הנידונים היה רבינו יחזקאל⁶⁴.

ר' יצחק גיברלטר שנכח כילד בכיכר העיר מקום עריכת ה'סלקציה', זוכר היטב את הפלצות שאחזה בנוכחים, כאשר ראו את ר' יחזקאל יוצא להריגה, וכך הוא רושם בזיכרונותיו⁶⁵:

'...פתאום אנו רואים את גאון עולם ר' יחזקאל ברנשטיין ראש ישיבת אור-ישראל בסלבודקה שהוא מתקרב לסלקציה שערך הפושע הרוצח רויקה ימ"ש. ערב האקציה בא הגאון ר' יחזקאל לאבא בבקשה שישאיל לו חליפה קצרה שיוכל ללכת עם זה לאקציה, מכיון שידעו כולם שכל אדם בעל מראה רבני תכף הרוצחים שולחים אותם למוות. למרות זאת את הזקן השאיר ר' יחזקאל. והנה אנחנו מסתכלים במגרש איך שהגאון מתקרב, ואיך שהרוצח ראה אותו עם הזקן תכף שלח אותם לצד ימין למוות השם יקום דמו הטהור. אימה ופחד נפל על כולנו בראותינו עמוד התורה והיראה של הדור הולך לעקידה, אם בארזים נפלה השלהבת מה יאמרו אזובי הקיר, ראינו את המוות לעינינו מי יעמוד לנו ומי יגן עלינו, עמדנו כולם נידונים למוות באימה ופחד'.

בתו מרת מרים ברגשטיין נותרה בגיטו, עם עוללה בן השנה צבי הירש, וכנשר על גוזלה סוככה, וכך גדלה את ילדה בתנאי גיהנום, בנקרת הצורים ובסעיפי הסלעים, שלוש וחצי שנים,

63 מפי הרבנית וולבה תחי'.

64 ר"א אשרי (לעיל הערה 3) רושם בספרו את יום רציחתו של ר' יחזקאל: ט' מר חשון תש"ב.

65 כת"י.

כשהיא ממלטתו מציד הילדים הנורא, ואף ממאנת למוסרו לידי גויים מקומיים שמא יטמע. כל זאת עד חיסול הגיטו בתמוז תש"ד, אז נטבחו האם ובנה עם שארית הפליטה שוכני הגיטו, מי בחניקה, מי בהריגה ומי בשריפה.

כעבור כמה שנים, ביום ז' ניסן תש"ה כותב ר"א אשרי במענה לידידו הגה"צ ר' משה טיקוצ'נסקי, שביקש ממנו פרטים על מכיריו שנותרו בקובנא⁶⁶:

מכתבך מיום כ"ד תשרי קבלתי, לשאלתך לכתוב לך על הכל קשה מאד הדבר, צריכים לזה נביא כירמיהו שיוכל לכתוב מגילת איכה חדשה, אילו פינו מלא בכי כים ועינינו דמעה וכו' וכל הקדוש מחבירו סבל יותר. היסורים שהסיבו זוללי האדם ההיטלרסטים לחברינו אין לתארם, כמעט כולם נהרגו על קידוש השם, בביתו של מהר"ר אברהם [גרודז'ינסקי] נהרגו ר' אלחנן וואסרמאן... ואח"כ נהרגו ר' יחזקאל בערשטיין... קשה לנקוב בכל השמות'.

ובשנהרג רבי עקיבא בקיסרין באתה שמועה אצל רבי יהודה בן בבא ואצל רבי חנינא בן תרדיון, עמדו וחגרו את מתניהם שקים, ואמרו אחינו ישראל שמעונו, לא נהרג רבי עקיבא על הנזל, ולא על שלא עמל בתורה בכל כחו, לא נהרג רבי עקיבא אלא למופת, שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת'.

(מסכת שמחות פ"ח)

זכרון בספר

ויוחקו עלי ספר, לשכון באהלי תורה לעולם ועד, שמות משפחת ברשטיין אשר מהם גם קבורה לא היתה להם. ר' יחזקאל ואשתו מרת שפרה. בתו מרת מרים ברגשטיין ובנה הילד צבי הירש. הילד יעקב בנו יחידו של ר' יחזקאל אשר בהיותו בן שש או שבע קרהו אסון ובו מצא את מותו⁶⁷, מינה ורבקה בנותיו של ר' יחזקאל.

אוד מוצל מאש, היא בתו הבכורה של ר' יחזקאל הגב' חיה ליבא. בשנת תרצ"ה נסעה לדרא"פ, מקום קיבוץ יהודי ליטא, אל קרובי משפחת אמה, ושם נישאה למר זלמן אבין (אווין) מילידי דווינסק. בשנת תשל"ו עלו לארץ וקבעו מושבם בת"א. מר זלמן נפטר כ"א אייר תשמ"ח, ואשתו הגב' חיה ליבא נפטרה בת"א בט"ו לחודש אלול שנת תשנ"ז. בניהם שיחיו: מר איתמר יוחנן - קייפטאון דרא"פ, הגב' נימה יעל קריגר - תל אביב, ומר אורי פנחס - באלטימור ארה"ב. והם נושאים בגאווה וברגש את שם זקנם הדגול ר' יחזקאל.

66 נדפס בשערים כ"ו סיון תש"ה, המכתב עצמו היה בגנוי הגאון ר' יצחק עפשטיין שמסרו לגרא"מ שך (עין מרן הרב שך, שם).

67 יעקב, בנו יחידו של ר' יחזקאל, נפטר בילדותו באסון שקרהו בהיותו בן שש או שבע, היה זה באחרון של פסח שנת תרפ"ח (ככה"ג), יעקב נפל בבית המדרש ונפצע, הוריו נטלוהו לגרמניה לדרוש ברופאים, אך כעבור שבועים החזיר נשמתו ליוצרו.

ששים המה מלכות – ספר 'דברי יחזקאל'

'ששים המה מלכות'

(שה"ש, ר' ח')

'ר' יצחק פתר קרייה בפרשיותיה של תורה, ששים המה מלכות, אלו

(שהש"ר שם)

ששים מסכתיות של הלכות'

בשנת תרצ"ה הביא ר' יחזקאל לבית הדפוס את ספרו, דברי יחזקאל⁶⁸. ובו ששים סימנים מענייני מועד נשים ונזיקין ומעט בענייני טהרות. 'רובו הוא השיעורים שהגדתי בהשיבה הק'⁶⁹ והשאר הוא על סדר מועד' – כמש"כ במכתבו הבא לקמן. הסימנים העוסקים בסדר מועד, חלקם הם מתקופת הסתופפותו של ר' יחזקאל בכולל בית ישראל דסלבודקא⁷⁰. מסיום הקדמת הספר ('ויהא רעוא שאזכה עוד וכו' להוציא לאור את שאר חידושי') אנו למדים, כי המובא לדפוס אינו אלא חלק מן החידושים אשר עמו בכתובים⁷¹.

בני ביתו של ר' יחזקאל היו עדים לעמלו הגדול בכתיבה, ימים רבים, בריכוז גדול ואימוץ המחשבה, דבר אשר קירות הספר יעידו יגידו עליו. בתו של ר' יחזקאל היתה מתארת מראה שכיח בימי ילדותה: לא אחת כאשר באה הביתה, היתה אמה מניחה אצבע על פיה ומהסה אותה, באומרה: שא! דער טאטע שרייבט!

ספר דברי יחזקאל נדפס שנים ספורות קודם המלחמה. מועטים מאד הם הספרים בנוסח הישיבות הק' שהספיקו לצאת לאור אחריו עד פרוץ המלחמה, ואעפ"כ ניתן למצוא את חותמו ורישומו של הדברי יחזקאל כבר בספרים אלה שנדפסו זמן קצר לאחר הופעתו. והנה דוגמאות אחדות:

בקובץ כנסת ישראל, הנדפס בשנת תרצ"ח, נדפס סימן מאת 'הר"ר שמעון ראטנער מאניקש' בדיון פחת נבלה, והוא נסוב כולו סביב הספר: 'כתב האו"ש וכו' וכתב עלה הגאון ר' יחזקאל נ"י בספרו דברי יחזקאל סימן מ"ז דאינו נכון וכו'; בספר אמרי חיים להגאון הצעיר רח"ש מארקוביץ הי"ד מחברי הכולל דסלבודקא, שנדפס בקיידאן תרצ"ט אנו מוצאים⁷²: '...ותיישב

68 כאמור בהקדמת הספר, הוצאת הספר התאפשרה בעקבות תמיכת אחיו של המחבר: מר משה יוסף הלוי גילבערט ואחיו מאיר הלוי גילבערט אשר התגוררו בארה"ב (אגב, צאצאי המחבר אינם יודעים אודותם דבר, למרות מאמציהם לאתר את קרוביהם). שכן לר' יחזקאל עצמו לא היתה כמובן היכולת לשאת בעלויות הכרוכות בהוצאת הספר. הגרש"צ וויטשיק (לעיל הערה 43) מספר ששמע מר' יחזקאל כי הדפיס רק חמש מאות ספרים, בנמקו שהמחברים מדפיסים אלף עותקים, על מנת למכור חמש מאות ולהחזיק חמש מאות, ואילו הוא אין בידו את ההוצאות הנדרשות להחזיק חמש מאות ספרים.

69 בספר ר' הירש (לעיל הערה 18) נכתב כי רא"ז גרבוז תלמיד ר' יחזקאל בקרילוב, היה מעלה ע"ג הכתב את שיעורי רבו שלימים נקבעו בספר דברי יחזקאל.

70 והם נדפסו בקבצי כתבי בית ישראל (ברלין תרפ"ג-תרצ"א).

71 בחוברת כנסת ישראל של חניכי סלבודקא שהופיע בסלובדקא בליטא, התפרסם סימן מר' יחזקאל בענין חציצה שלא נכלל בדברי יחזקאל. במשך השנים נדפסו עוד באיזהו מקומן שיעורים של ר' יחזקאל מכתבי תלמידים והם נאספו ברובם בדברי יחזקאל מהדורת מישור ב"ב תשס"א בסוף הספר. כמו"כ יש בספר לרוב הפניות למש"כ במקו"א, והם דברים שלא נכללו בספר.

72 סי' ד' עמ' כח.

בזה מה שהקשה כבוד מו"ר הגאון דברי יחזקאל⁷³ שליט"א סי' מ"ד...'. כיו"ב אנו מוצאים בספר שפע ימים להגאון רי"א קעסטין הנדפס גם הוא בקיידאן תרצ"ט, המביא מדברי הספר בכ"מ ונו"נ בדבריו: '...ומצאתי את שאהבה נפשי בספר דברי יחזקאל סי' ה' וכו'".⁷⁴ גם בספר חידושי וביאורי רבינו הגר"א להגר"א דרושקאוויץ, משגיח דישיבת וואלאז'ין, קיידאן ת"ש מצאנו: '...ובספר דברי יחזקאל העיר ע"ז...'.⁷⁵

אכן, אחר המלחמה נתקבל הספר ביותר. אין סימן מסימני הספר שלא הטביע חותם בל ימחה בכל סוגיא אשר הוא עוסק בה, באופן שכל הבאים אחריו העוסקים בענין זה מביאים מדברי הספר ונושאים ונותנים בדבריו. ריבוי הדפסותיו החוזרות ונשנות של הספר, מיום הופעתו ועד עתה, הרי הם מעידים יותר מכל על התפשטות הספר והתקבלות תורתו, עד ששמו של הספר גבר על שמו של המחבר, זה שמו וזה זכרו 'הדברי יחזקאל'!

ספר דברי יחזקאל, נחשב כאחד מהספרים הראשונים, אולי אף ראשון בזמן, המבטאים את התקבלותו של 'המהלך החדש' – דרך הלימוד מבית מדרשו של הגר"ח מבריסק ותלמידיו חניכיו, גדולי ישיבות ליטא – בבית המדרש. ואכן, חלקים גדולים בספר עוסקים בהסברת סברות דקות וגדרים מופשטים. רבים מההגדרות, האבחנות והחילוקים שקנו להם שביתה בתורת הישיבות 'משמא דגמרא' מבוארים ומבוררים בספר זה, ויש מהם שה'דברי יחזקאל' ראשון בהגדרתם ובניסוחם, או לכה"פ בהעלאתם על מזבח הדפוס. דרך משל: גדרי קנין אגב, תוכ"ד, פחת נבילה, היזק שאינו ניכר, לאו שאין בו מעשה, אינו ברשותו, שווה כסף, מיטב, מצות תשבתו, מ"ע שהזמן גרמא, בל תאחר, תחום שבת ועוד. אכן, אחר כל זה, עדיין לא מיצינו את תכונתו של הספר.

ייחודיותו של הספר מלבד בסגנון ההסברה הבהיר הוא גם בהיקף הרצאתו: כמעט בכל סוגיא שהוא עוסק בה, אינו מסתפק בביאור שיטת הרמב"ם או אחד מן הראשונים, ואינו מחפש לשון של חד מקמאי לתלות כלי זיינו עליו, אלא מברר את הסוגיא כולה מבואיה ומוצאיה, על מכלול שיטות הראשונים שבה. במקומות הרבה, לא נחה דעתו עד שמברר גם שיטת הירושלמי בסוגיא זו.

אכן, אצל שדקדוק לשון הראשונים הוא יסוד מוסד אצלו, עד שהוא מוציא דין חדש (בדרך 'אפשר') אף ממי שאין רגילים כ"כ להדרש ללשונותיו: מדברי רבינו ירוחם שכתב⁷⁵ 'הבועל ארמית קנאים פוגעין בו ואם הרגו קנאי ולא בא לימלך פטור', מדקדק המחבר דכך ניתנה ההלכה שאין המצוה אלא למי שלא בא לימלך, ואם נמלך והרגו הרי הוא ככל רוצח ונהרג עליו. 'ודמיה לאחד שמשך בקשת לתומו והרגו לבועל דבודאי גולה על ידו, כיון דלא הרגו בתורת קנאין'.⁷⁶ ולא מצאנו לו חבר בזה.

ואף גם זאת מידה יחודית אצלו, התחקות אחר מקור הדברים. דרך משל: כאשר באה לידו שיטת ר"ת המבוארת בדברי תוס' והראשונים תמהו עליה⁷⁷, לא נחה דעתו ליישבה ולבארה

73 תא חזי איך כעבור זמן כה קצר כבר נקרא על שם ספרו!

74 סי' י"א אות כ"ה, ועוד בכ"מ בספר.

75 נתיב ל"א ח"ב.

76 סי' כ"ב.

77 קידושין יא, דכל מקום שמזכיר ביאה הינו הערה.

ע"פ סברות חיצוניות, אלא תר הוא אחר מקור דברי ר"ת, וכך מגלה נוסחאות שונות בשיטתו, בספר הישר, באור זרוע ועוד, עד שהדברים מתחורים מתוך דברי ר"ת עצמם⁷⁸.

במקומות הרבה אנו מוצאים בספר חריפויות שהם לא דוקא ע"ד 'המהלך החדש'. כך למשל במקום אחד⁷⁹ מביא המחבר דברי החי' הרי"ם שחוכך לומר שעדים שאמרו קטנים היינו בעת חתימת השטר, באנו בזה לדין מעיד בגדלו על מה שראה בקטנו שאינו נאמן. המחבר מעיר עליו שזה אינו, שהרי אין אנו נזקקים לחלק זה שבעדותם על מעשיהם בקטנותם, אלא די לנו מה שעולה מדבריהם, שבגדלותם לא חתמו על שטר! במקו"א⁸⁰ הוא מפלפל בקושיא חריפה של הגאון הרוגצ'ובאי, איך שייך בן סורר ומורה שאוכל פסח ונפטר מצד אכילת מצוה, הא בלא"ה הא פטור מצד שהוא נא, דבסו"מ אינו חייב אלא 'בבשיל ולא בשיל' והוא מיישבה בהמצאה מחודדת⁸¹.

ויש שמתוך חריפותו הוא מוליד דין חדש שלא קדמוהו בזה: במקו"א⁸² הוא מביא דברי הרשב"א⁸³ הסובר דהעראה קונה בקידושין, בתנאי שלא חשב להשלים ביאתו, דבכה"ג גם שפירש מיד קנה בהעראה. והוא מקשה עליו, הא אין כאן 'ראיית עדים', שהרי העדים בשעת ראייתן, ודאי היו סבורים שהוא גומר ביאתו, ככל ביאה. והוא מפרק לה: העראה בקידושין לא למדו אלא מהעראה דעריית, וא"כ כשם שבעריות מצינו איסור על הפורש באבר חי, כך גם בקידושין אפשר לקנות בפרישה⁸⁴.

לעיתים אנו מוצאים בדבריו ירידה לפרטים, שגם היא אינה חזיון נפרץ בספרי רבותינו שדרכם יותר 'להחזיק השרשים'. כך למשל במקו"א⁸⁵ הוא מביא דברי הגבול"א ששיעור תוכ"ד אינו נמדד במנין התיבות ('שלום עליך רבי'), אלא במספר האותיות ('א'). והוא מדקדק אחריו, שאם העיקר

78 סי' מ"א בשיטת ר"ת קידושין יא,א, דכל מקום שמזכיר ביאה היינו העראה, וגם בסי' כ"ז בשיטת ר"ת בתוכ"ד. אנב: דבר פלא שאין לו פתרון מצאנו בספר. בסי' ז' כותב המחבר: 'ועפ"ז יש לבאר דברי הרמב"ן לקמן (דף מ"ג) שכתב וכו' ונאמר דשביתת אמצע היום אינה מבטלת שביתת תחלת היום אבל שביתת אמצע היום מבטלת שביתת אמצע היום, וכו' והדברים באו סתומים קצת והגאון המגיה שם נדחק בדבריו במ"ש ונאמר דשביתת אמצע היום מבטלת שביתת תחלת היום שהיא הגירסא הכתובה לפנינו בדפוסים החדשים שבאו מארץ ישראל, ובאמת אין לזה שום מובן כלל, אבל הגירסא שהעתקנו כאן בדברי הרמב"ן מצאתי ברמב"ן דפוס ישן נושן והוא מדוקדק מאד. עכ"ל. והנה יגעתי ולא מצאתי לאיזה דפוס ישן כוונתו. רמב"ן לעירובין נדפס לראשונה בספר לקוטות הרמב"ן שאלוניקי תקנ"א, שוב בספר שלש שיטות זאלקווא תקפ"ח, ופעם שלישית בווארשא תרי"ח, עד שנדפס ברביעית בשנת תרפ"ח ע"י הגרא"ז והוא המכונה כאן 'דפוסים חדשים שבאו מארץ ישראל'. ובכל הדפוסים כולם, הנוסח הוא כפי שהדפיס הגרא"ז.

79 סי' יט.

80 סי' ט"ו.

81 וראה גם סימן נ"ג שמפלפל בדברי הצ"פ: 'ועפ"ד הריטב"א הנ"ל יישבנו במק"א קושיית הצפנת פענח להגאון מוהר"י ראזין שליט"א...!.

82 סי' מ'.

83 קדושין י, א.

84 ובמקומו הערנו למש"כ בבית הלוי (ח"א סי' א') דפורש מהעראה אינו חייב כלל. ושם הבאנו גם מדברי הגר"ש פישר (בית ישי סי' כ"ג) שהשיג ע"ד הדבר"י הללו.

85 סי' כ"ז.

הוא משך הזמן, הרי שלא כל האותיות שוות ('דא"א למיזל בתר מנין האותיות בכלל, אלא דוקא באותם שהם מורגשים במבטא, אבל אותם שבאים רק לשימוש בעלמא שא"צ שהות באמירתם אין מתחשבים עמהם כלל וכלל, ולפ"ז בשלום עליך רבי האותיות המורגשים במבטא הם שבעה ועוד הברת המ"ם של שלום דהו"ל כחצי אות לפי חוקי הלשון והו"ל שבעה ומחצה). ואגב כך הוא זוכה להציל דברי תוס' מהשגתו החריפה של הגבול"א שם ('ומעתה א"ש מ"ש התוס' דג"פ 'ואני' הם כנגד שלום עליך רבי, משום דואני הנקרא בחטף פתח אינו מתחשב אלא כשתים ומחצה...').

אף הראשונים המובאים בדבריו אינם בהכרח אותם הנמצאים בשימוש תדיר בספרי שאר ראשי הישיבות⁸⁶, ואצ"ל שהאחרונים שהוא נו"נ בדבריהם, רבים מהם מאסכולות 'בית המדרש הישן' ואינם נזכרים בספרי ראשי הישיבות כלל⁸⁷. כבר הובאה לעיל הגדרתו הקולעת של הגרא"ק על ר' יחזקאל: 'גם הנהו בקי נפלא באחרונים ויודע להשתמש בבקאותיו'.

המחבר מביא פעמים רבות שמועות מדברי גדולי דורו, חלקן שקיבל בעצמו וחלקן שמועות שרווחו בבית המדרש. לרוב, המחבר בספרו יחיד בשמועות. ואלו הם החכמים הנזכרים בספר: הגר"ח סאלאוויצ'יק⁸⁸, הגרמ"ש מדווינסק⁸⁹, הגר"י מפוניבז⁹⁰, הגרא"ב קאמאי

86 למשל: ספר המכריע להרי"ד (סי' ל"ג, סי' כ"ז), ספר האשכול (סי' כ"ג), רוקח (סי' ד', סי' ט', סי' יא) או"ז וספר הישר (סי' מ"א) ועוד.

87 דרך משל: ספר יהושע (סי' מ), ראשי בשמים (סי' נ"ד, סי' נ"ט), מנחת אהרן (סי' כ"ג), גרש ירחים (סי' נ"ו), צפנת פענח (לעיל הערה 81) ועוד רבים מאד.

88 סי' ל"ד; סי' מ"ה ד"ה ולפמ"ש; שם ד"ה ועפ"ז; סי' מ"ז מביא שמועה בשם הגרמ"ש (אבל לפי מקורות אחרים נאמרה ע"י המייצ'טער עילוי ואכ"מ); סי' נא; סי' נו.

89 בסי' ט"ז כותב הגהמ"ח: וזה רבות בשנים במו"מ של הלכה עם הגאון האמתי ר' מאיר שמחה זל"ה אמר ליישב קושית התוס' דבלא"ה לא יתחייב במזונות אף לפי טענתו, דכיון דהיא טוענת נתגרשתי הויה מורדת ועפ"ז יישב גם שיטת הגאונים ודפח"ח. דברי הגאון ר' מאיר שמחה מופיעים גם בספרו חידושי רבי מאיר שמחה לב"מ דף י"ז ע"ב. ובכמה מקומות מובא שחידוש זה אמר הגרמ"ש בעת שנתראה עם בני הישיבה דסלבודקה. הרו"א רבינו ז"ל בספר 'מרן רבינו מאיר שמחה' (עמ' ר"ד), מביא בשם הגאון ר' אפרים בורדיאנסקי זצ"ל כדלהלן: רבי מאיר שמחה איקלע בתחילת חרף תרע"ב לקובנה ושהה שם ימים אחדים, ישיבת כנסת ישראל בסלבודקה היתה אז בשיא גדולתה, למדו בה כשלש מאות בחורים ביניהם מצוינים בתורה ששימשו אח"כ בתור רבנים גדולים בישראל והצטיינו כראשי ישיבות. בחיירי בני הישיבה באו להקביל את פני שר התורה רבי מאיר שמחה, ורבות שוחחו עמו בדברי תורה. והובא בספר דברי יחזקאל סוף סימן ט"ז וכו' וזה רבות בשנים במו"מ של הגאון האמיתי רבי מאיר שמחה זל"ה אמר ליישב קושית התוס' וכו' ודפח"ח, וזו היא אחת השאלות ששאל אז רבי מאיר שמחה את בחורי ישיבת סלבודקה ו'אהרן הסיסלוביצר', ה"ה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל השיב תשובה כהלכה וכיוון בזה לדעת רמ"ש הנ"ל שהתרשם ממנו מאד. ואילו בספר שמושה של תורה (עמ' ש"ח) מובא מפי הגרא"מ שך זצ"ל שהגרמ"ש הביע את התפעלותו בפני הגרא"ז מלצר על חריפותם של תלמידי ישיבת סלבודקה וציין בפניו במיוחד את הגרא"ק שאמר לו סברא זו, ודין גרמא שנודרו הגרא"מ להביא לידי גמר את השידוך עם בתו להגרא"ק... [נע"ע סי' י"ח ענף ב' אות ח שם מפלפל רבינו בדין אשת כהן שנאנסה ולא סיפרה לבעלה אם תפסיד כתובתה משום עוברת על דת, שהכשילתו באיסור. ושם הבאנו עדות הגר"א פלצ'נסקי מפי גיסו ר"ש לוין שליט"א, שענין זה נידון בביקור הגרמ"ש בישיבת סלבודקה].

90 סי' כ"ג: וזה רבות בשנים שהרציתי קושיא הנ"ל להגאון מוהר"י מפאניעוועו זל"ה ואמר ליישב וכו'...'. סי' כ"ז: 'דומה לזה שמעתי בשם הגאון מוהר"י מפאניעוועו זל"ה ליישב...'.

ממיר⁹¹, הגר"א בורשטיין מטאורוג⁹² והגר"ב בישקא אב"ד טרעסטינא (אחי הגדול ממנסק)⁹³. ככלל, הספר גדוש בדברים מאת 'חכם אחד', 'גדול אחד', 'וגאון אחד', כמו גם התשובות הממוענות לחכמים ששם לא פורש, ולרוב לא ניתן לעמוד על זיהויים⁹⁴.

כאמור מעלה, לרוב חיבתו של הספר, והתקבלות שמועתיו בבתי מדרשות, נדפס הספר פעמים רבות⁹⁵, לרבות ב' מהדורות מחודשות⁹⁶. תפילתו של המחבר בחתימת ספרו 'ואני תפילה שיועיל ספרי זה להגדיל תורה ולהאדירה ויתקיימו מילי בבי מדרשא וישיחו בי יושבי שער ואגורה באהלך עולמים' התקבלה איפוא בשלימות.

* * *

מבוא זה נכתב לרגל מלאכת ההדרת הספר במהדורה חדשה מוגהת ומושלמת, מהדורה שהיא פרי יזמתו ומוקדשת לזכרו של הרב אהרן צבי אייזנברג זצ"ל משיקאגו, שהיה תלמיד סלבודקה למעלה מתריסר שנים, ותלמידו של הגהמ"ח. ר' אהרן צבי נותר קשור בכל נימי לבו אל רבו זה שלימדו תורה, וכביטוי של הכרת טובה, יזם את הוצאת הספר מחדש. אל הספר יצורף 'קונטרס אחרון' הכולל משא ומתן של הלכה בדברי המחבר, מלוקט מתורת ראשי הישיבות וחכמי דורנו.

הדפסת החיבור זו, ע"י אחד מתלמידיו, כעבור שמונים שנה מעת לימודו אצלו, וה'קונטרס אחרון' המצורף לו, משקפים יותר מכל, את השפעתו הנצחית על ר' יחזקאל על תלמידיו, ותורמתו של החיבור לכלל יושבי בית המדרש לדור דור.

91 סי' ג': ובשם הגאון האמיתי מוהר"ר א"ב ממיר זלה"ה שמעתי לישב; סי' ל"ה: נראה עפמ"ש במק"א ליישב הקושיא ששמעתי בשם הגאון האמיתי מוהר"ר א"ב ממיר זלה"ה. וראה עתה בספר מסורת משה, ירושלים תשע"ג, אות רע"ד עמ' תרי"ח: והוסיף רבינו [הגרמ"פ] שרבי אליהו ברוך היה ריכדיגער גאון (גאון אמיתי), רוב דבריו היו בדרך פלפול.

92 סי' כח: וזה רבות בשנים במו"מ שה' לנו עם הגאון מוהר"א בורשטיין זלה"ה וכו', סי' מט: והגאון מוהר"א זלה"ה אב"ד דטברג הקשה וכו'. ר"ד כץ (פולמוס המוסר, ירושלים תשל"ב, עמ' 269 וראה גם בתנועת המוסר ח"ג עמ' 69-70, ומזכיר זאת גם הר"ז דבורץ בתבונה שנה י"ג (תשי"ח), עמ' פ"ב) רושם: כשהחליט רא"א בורשטיין, הזכור ממלחמתו החריפה ביותר כנגד המוסריים, לייסד קיבוץ בחורים בטבריה, פנה לרנ"צ שישלח לו תלמידים, ורנ"צ שלח לו בשנת תרע"א, עשרה תלמידים מצוינים. בשנה ההיא למד ר' יחזקאל בישיבה, ויתכן איפוא שהיה מן הבחורים שנשלחו לגאון מטאורוג, ומכאן הכרותו עמו...
93 לעיל הערה 4.

94 והרי כמה מן המקומות הבודדים שעלה בידי לעמוד על זיהוי החכמים: סימן ט"ו אות ד' שם מביא שראה קושיא אחת לגדול אחד, והוא ניהו הגאון ר' ניסן יאבלונסקי בספרו ניצני ניסן (שיקגו תר"צ). הגר"נ היה ראש ישיבה בישיבה בסלבודקא בתקופת מלחמת העולם הראשונה, שהוקמה שם במקום הישיבה שגלתה לקרמניצ'וג. בסי' י"ג כתב רבינו דברים בשם חכ"א, והוא הגר"ב גינצבורג בספר מקור ברוך כמו שכתבנו שם. ומש"כ בסי' י"ח בשם גדול אחד שהשיג ע"ד רעק"א הוא ככה"נ הגר"י אברמסקי בקובץ יגדיל תורה, כמ"כ במקומו.

95 רוב המהדורות הרי הם דפוסי צילום, כך שאין לגביהם רישום מדויק.

96 מהדורת זונדל ברמן (חסר שנת דפוס). מהדורת מישור שנת תשס"א. זו האחרונה, באו בסופה ליקוטים מכתיבי ר' יחזקאל שנדפסו במקומות אחרים. אלא שנוסח הספר עצמו לקה בה בחסר במקומות הרבה.

רבי יחזקאל ברשטיין זצ"ל

סלבודקה – קובנה

הגה"ה על גליון חידושי הריטב"א

הגה"ה זו בכ"י רבינו זצ"ל, מצויה על גליון חידושי הריטב"א מס' קידושין, לעמברג תרכ"א, שבספריית אוצר הפוסקים, ירושלים.

ז"ל הריטב"א קידושין (יז): "תנו רבנן כמה מעניקין לו כו' עד הא קמ"ל מיבצר הוא דלא ליבצר מחמש עשרה הא בצר ליה מחד מינא וטפי ליה מחד מינא לית לן בה. פי' האי לישנא משמע דאפילו לכתחלה מצי למבצר מחד מינא ולטפויי באידך, וכיון דכן תמיהא מילתא לכתחילה למה ליה למיתני חמש סלעים מכל מין ומין ליתני חמש עשרה ותו לא, איכא למימר דמשום דעיקר דרשא נפקא לן מריקם דפדיון הבן ושדי ריקם אצאן ושדי ריקם אגורן ושדי ריקם איקב, נקט חמש סלעים מכל מין ומין לאשמועין האי דרשא, אי נמי לאשמועין דדוקא למבצר מחד מינא ולטפויי מאידך מינא הוי רשותא בידיה, אבל למיתן ליה כולהו מאידך מינא ולא ליתן ליה מחד מינא כלל לאו כל כמיניה דמחייב לקיומי פשטיה דקרא ואפילו לרבי מאיר".

נ"ב. ט"ס הוא. דא"כ מאי פריך אלא לר"י ור"ש האי צאן גרן ויקב מאי עבד להו, הא אתי לאשמועין דעכ"פ צריך ליתן מעט מכל מין ומין, אלא ודאי דדוקא לר"מ דינא הכי.

* * *

מכתבים

א

על הנעשה והמתחדש בישיבת 'אור ישראל'

להגאון ר' משה פינקל זצ"ל¹

יום כ"ג לחדש אדר שנת תרפ"ה

אל הו"כ ידיד ד' וידי"נ הגאון הגדול המפורסם וכו' כמוהרר"מ פינקל שליט"א

בארץ הקדושה תובב"א

אחדשה"ט באהבה עזה

מכתבו הנעים קבלתי, ורב ענג קבלתי ממנו אשר כאז כן עתה רוחו ונפשו מסור לשיבת "אור-ישראל" ולא פעל על הו"כ ריחוק הדרך מאומה בנידון זה. ע"ד מצב הרוחני של הישיבה

1 נמסר באדיבות הרה"ג ר' יצחק פינקל (בהגאון ר' דוד זצ"ל), ותשו"ח לו. כפי התאריך הנקוב בו, נכתב המכתב זמן קצר אחר עלייתו של הגר"מ בר"ח אדר תרפ"ה יחד עם חותנו הגר"מ עפשטיין.

נוכל להודיע להו"ג כי ב"ה המצב הוא בטוב ב"ה לומדים בהתמדה גם כיום ומכינים עצמם על הבחינות אשר יהיו בשבוע הבעל"ט, וכמובן אשר בשביל זה מוכרחים שלא ליסע הביתה קודם ר"ח ניסן רק איזה יחידים אשר מוכרחים ליסע מצד בריאותם כמו חיים אייזיק, יעקב מקאמאי ושמעון ראובן מיעזנע אלה אשר נסיעתם לא יוכל לעשות רפיון בהשיבה, הבחינות העברו הי' ב"ה בטוב, וגם הבחינות היו בבית הו"ג, רק הכסא של הו"ג היה פנוי וב"ה היה תועלת ניכר כמעט לכולם.

בטח כבר ידוע להו"ג אשר בגזרת אדמו"ר שליט"א² נכנסו ועלה כבוד ידידנו הגאון וכו' מוהר"ר יוסף פרבר שליט"א בשיבת "אור-ישראל" בשם מנהל ור"מ כרצון הו"ג מאז ומקדם, רק לע"ע הענינים הגשמים הם תח"י ובל אדע איך יהיה להבא כי מרגיש אנכי אשר יטרוד אותי הענינים האלו וכמו שדברתי כמה פעמים עם הו"ג.

כבר הגיד הרי"ף הנ"ל שני שיעורים בשיבה ביום ג' בכי טוב קודם הפורים ואחריו ושיעור אחד בביתו לפני מחלקה ג' וב"ה היה הדבר בכי טוב והתלמידים הפיקו רצון מאד מאד יתן ד' שתהי' דרכו צלחה מאד מאד עד להפליא.

ע"ד המצב הגשמי, לע"ע לא הוטב ורק הורע קצת. ימי הפורים האלה לא עלו כמו שקיינו כי בקובנה ואלעקסוט שנץ פיינומון בס"ה לא היה שני מאות וחמישים ליט, בכלל היה נשמע הקול בכל בתי מדרשות אשר יש להם הרבה מאמערקע ולמה להם עוד. לו ידענו מקודם לא היינו מתחילים כלל את העבודה בפה ולזלזל בכבוד בני תורה להיותם בעצמם מסובכים בקערות. רק נתיישבתי מקודם עם האדמו"ר שליט"א ואמר אשר אם עולה הסכום לשש מאות ליט לא נכון לעזוב הדבר. בכלל להבא צריך לטכס עצה אחרת בזה ולהכין בכל ביהמ"ד איזה בע"ב חשובים מקודם שהם יתעסקו בדבר זה השד"ר מליט"א מר גארבאר הביא פ"א שמונים ליט תומ"י אחר נסיעת הו"ג ועתה כנראה אינו פה כי מאז עוד לא שלח אלי מאומה את כתבתי לקח מאתי הגובה דקאוונא הביא בסוף שבט סך שלש מאות וחמשה ליט ובצירוף אשר הו"ג לקח מאתו על חדש טבת סך ארבע מאות וחמשים עולה בעד שני חדשים שבעה מאות וחמישים. אמר לי הגובה מקובנה אשר צריך לחזק המעמד ע"י אנשים חשובים כי נתמעט קצת נתינות חשובות בשביל המצב הקשה. גם צריך להכין גובה חדש בסלבודקה כי הגובה הישן מתכווץ ליסע בארץ הקדושה. בכלל צריך חיזוק הרבה הענינים הגשמיים, יתן ד' שיהיה בכחנו להעמיד על בסיס נכון.

מר שעפטיל ואל"י ממאלט נכנסו בהשיבה בפורים כאשר הבטיח להם האדמו"ר שליט"א מקודם ועתה הבטיח אדמו"ר לזונדיל וזלמן אידל ומענדיל מבירז ליכנס גם על הקיץ הבעל"ט בשיבה. האדמו"ר שליט"א דעתו שעל הקיץ הבעל"ט יכנסו תלמידי "אור-ישראל" בכותלי "כנסת-ישראל" וכמובן יודיע זאת מקודם לכבוד חותנו הגאון שליט"א אודות זה.

באין אחר, אברך להו"ג בברכת חג כשר ושמח והצלחה מרובה בגו"נ

ידידו עוז מוקירו ומכבדו כערכו הרם

יחזקאל בערשטיין

ב

ב' הערות בד"ת

להגאון רבי יוסף ראזין זצ"ל בעל 'צפנת פענח'³

יום ט"ב לחודש שבט שנת תרצ"ד

שפעת שלו' ורב ברכה וכל טוב סלה להו"כ הגאון הגדול האמתי רבן של ישראל מוהר"ר יוסף ראזין שליט"א הגאב"ד דק"ק דווינסק יצ"ו.

אחרי דרישת שלומו ושלום תורתו כראוי להדרת גאונו.

אשתחזה מול הדרת גאונו ואבקשו להשיב לי חוות דעתו במה שאני עומד כעת.

א. מדברי הרמב"ם פ"ט מגניבה שכתב לענין הבא במחתרת, ורשות יש לכל להורגו וכו' כרודף אחר חבירו להרגו, ולא כתב דאם עבר ולא הרגו בטל מ"ע ול"ת כמ"ש בפ"א מרוצח לענין הרואה רודף אחר חבירו, נראה דס"ל להרמב"ם דמחתרת אע"ג דגלי קרא דיש לו דין רודף מ"מ מצוה ליכא ואינו אלא רשות וכן נראה קצת מלשון התוס' סנהדרין דע"ג ד"ה אף רוצח⁴.

ב. הא דאמרין גזל ולא נתיאשו הבעלים אין הנגזל יכול להקדישו אם יכול לעשות תרומה ומעשר. ומדברי הכ"מ פ"ז ממעשר הל"ד שכתב דמ"ש הרמב"ם ואם אבדו הר"ז ספק מעשר זהו פשוט והמ"ל תמה עליו דהא במקוה הוי ודאי מדין תרתי לריעותא. נראה דס"ל להכ"מ דאם עדיין הן אצל הגנב יכול לתרום אלא דספק אם נאכלו ומשו"ה ל"ש הרי חסר לפניך ועפ"ז מיושב מ"ש הרמב"ם בפ"ד ממעשר הלי"ג במע"ש ולא כתב דהוי ספק משום דהתם הוי ודאי דאין מחללין ע"ד שאינו ברשותו כמ"ש הרמב"ם שם באנס הבא כנגדו⁵.

בקשתי שטוחה מכבוד גאונו להשיב לי חוות דעתו הק' ואברכהו בברכת התורה כחפץ לבבו.

יחזקאל הלוי בערשטיין

ג

אודות הדפסת ספרו 'דברי יחזקאל'

להרה"ג ר' יוסף רחלזון זצ"ל⁶

בע"ה יום כ"ד לחודש אדר שני תרצ"ה

כבוד ידידי חביבי מר יוסף רוחלזון נ"י

אחדשה"ט באה"ר

הנני בבקשתי למסור המכתב אשר לוטא פה לידידי הרב ר' מנחם מנדל שיינין נ"י משקלוב.

3 נמסר באדיבות הרה"ג ר' שמריהו ציטרענבוים מאוסף אשר בחצה"ק באבוב. תשו"ח לו.

4 עיין דברי יחזקאל סי' כ"ג אות י'.

5 עי"ש סי' ל"ה.

6 נמסר באדיבות בנו הרה"ג ר' משה רחלזון, ירושלים, תשו"ח לו. הרה"ג ר' יוסף רחלזון, נולד בסלבודקה בשנת תרס"ז, וע"ש עיירת הולדתו היה מכונה ר' יוסף סלובודקער. בשנת תרפ"ה עלה לאר"י עם עליית

כן אודיע לב' אשר ספרי ב"ה כבר נגמר, הוא מכיל קכ"ד דפים בפורמט גדול (308 עמודים), רובו הוא השיעורים שהגדתי בהשיבה הק' והשאר הוא על סדר מועד. אם כבודו יוכל להודיעני מי ומי הנכונים ליקח את ספרי מידידי ומכירי שיש ביכולתם לשלם עבורו מה טוב. ואולי אפשר לשאול אצלם מראש ואדע כמה לשלוח.

רצוני לשלוח על כתובת הרב מר מנחם שיינין⁷ ולתועלת זה שולח אנכי לכבודו את המכתב אשר לוטה פה, אך אולי יהיה במעט לאחיעזר להרב מנחם שיינין בזה. כי אולי גם בכפר סבא אפשר להוציא איזה ספרים כמו להרב אורי' כהן מזידיק ידידי מסלבודקה⁸, או להרב דשם⁹ ועוד. אנא להתייעץ עם הרב מ' שיינין את הסכום בכמה שצריך למכור כל אכזמפליר כתבתי להרב שיינין ידרש מאיתו.

בטח יסלח לי ידידי על אשר לא נפנית לבוא איתו בכתובים עד עתה, כמו שאומרים "מדוע באת עתה אלי כאשר צר לך"¹⁰, כי בטח יודע את טרדותי הרבות בהשיבה הק', אשר רבו כמו רבו, כי כל הנהלת הישיבה הק' מוטל עלי ממש. כי הרב ר' יצחק ברוכסוהן נוסע על הישיבה הגדולה כנ"ל¹¹, וכן הרב ר' יוסף פרבר נוסע על הבנין החדש וממש אין לי פנאי אף להדברים היותר הכרחיים ועם כבודו הסליחה, מרוב בטחוני אשר ימלא את מבוקשי וימסור את המכתב ליד הרב שיינין וגם יבוא לו לעזר במעט ולא יצא מתח"י דבר שאינו מתוקן.

אסיים את מכתבי בברכת חג שמח וכשר ובברכה והצלחה ובכל אשר יפנה יצליח, כחפצו הטוב וכחפץ ידידו מוקירו ומכבדו ומצפה לתשובתו.

בכבוד

יחזקאל הלוי בערשטיין

תלמידי הישיבה. ניצול מפרעות תרפ"ט, והיה מגבאי ומנהלי היכל התלמוד. נפטר באמצע ימיו ביום ט' טבת תשי"ט.

7 הגאון רבי מנחם שיינין זצ"ל, תלמיד ר' יחזקאל. מנהל רוחני של ישיבת נחלת דוד. עיין עליו בהקדמת ספר תומת מנחם (פ"ת תשל"ז).

8 הרה"ג ר' אוריה כהן זצ"ל, מראשוני ומובחרי תלמידי הסבא הגרנ"צ, עיין עליו בהקדמת ספר כח התשובה למחותנו הגרמ"ל שחור זצ"ל, ירושלים תשמ"ג, עמ' יא.

9 הגאון רבי אברהם ריניק זצ"ל חתן הרב הקודם הגאון רבי יעקב דב רפפורט זצ"ל.

10 ע"פ שופטים י"א ד'.

11 = כנסת ישראל.